

Stockholms
universitet

Kriminologiska institutionen

"Under Cover"

En undersökning av polisens okonventionella
spaningsmetoder

Examensarbete 15 hp

Kriminologi

Kriminologi III (30 hp)

Höstterminen 2008

Caroline Holmlund och Charlotte Wollert-Brander

Sammanfattning

Förutom traditionella spaningsmetoder använder sig polisen idag av informatörer i arbetet mot den grova brottsligheten. Dessa är civila personer, så gott som alltid med en kriminell bakgrund och som ofta redan befinner sig i de kriminella nätverken. Det har dock visat sig att arbetet med informatörer bedrivs delvis oreglerat enligt lag. Gränsdragningen mellan vad som kallas informatörverksamhet och vad som betecknas som infiltration/provokation är hårfin. Något som gör att metoden hamnar i en gråzon för vad som är tillåtet och inte. Polisens arbetssätt med informatörer inbegriper till viss del infiltration och trots att det är osäkert om det är lagligt i Sverige att använda civila till detta, och enligt polisen inte heller förekommer idag, så finns det en annan sanning. Det kan diskuteras om det är en aspekt av medelnormalisering att polisens informatörverksamhet gränsar till och ibland går över gränsen till det som är att betrakta som infiltration.

Vi vill med den här uppsatsen undersöka om det sker en medelnormalisering av polisens okonventionella arbetsmetoder och hur det kan ställas mot rättssäkerheten.

Vår studie visar att dagens informatörs - och infiltrationsverksamhet har spridit sig från att vara en metod som Säpo använde sig av vid terroristbekämpning till att idag användas av kriminalpolisen i kampen mot den organiserade brottsligheten. Vad gäller den medelnormalisering som innebär att metoderna som befinner sig i gråzonen expanderar och legaliseras i efterhand kan vi även här se att metoderna antagligen kommer att kvarstå och avancera. Detta då informatörs – och infiltrationsverksamhet enligt våra nyckelpersoner verkar vara den mest effektiva arbetsmetod polisen har att tillgå i sin kamp mot den organiserade brottsligheten. En utredning har i december 2007 startats för att undersöka om det finns behov av en lag som reglerar provokation och infiltration. Vi tolkar det som att polisens arbete som befinner sig i gråzonen nu med största sannolikhet har och kommer att legaliseras i efterhand.

Vad gäller rättssäkerheten så är dilemmat idag att polisen inte dokumenterar sina okonventionella arbetsmetoder som sig bör alternativt gömmer undan dem i hemliga diarium. Detta för att skydda sina informatörer/infiltratörer och för att dölja sina arbetsmetoder. När polisen medvetet tänjer på gränserna för vad som är tillåtet leder det till att metoderna inte dokumenteras alternativt göms undan. Så länge åklagaren inte har tillgång till all information som har haft betydelse för utredningen och vetskap om provokationer en infiltratör har genomfört, så är inte rättssäkerheten tillgodosedd.

FÖRFATTARNAS TACK

Vi vill uttrycka vår tacksamhet till följande personer:

* Våra intervjudeltagare, Dick Sundevall, Mats Nylén, Nils-Eric Schultz, Peter Ahltin, Cecilia Wigström, Gunno Gunnmo, Josef, Sven, som bjöd på sin tid och kunskap, utan er medverkan hade den här uppsatsen aldrig blivit skriven.

* Vår handledare, Magnus Hörnqvist, som bidrog med sin kunskap och vägledning i hur man skriver – och inte skriver en uppsats.

* Våra familjer och vänner för deras tålamod och uppmuntran.

SAMMANFATTNING	II
FÖRFATTARNAS TACK	III
INNEHÅLLSFÖRTECKNING	IV
FÖRKORTNINGAR	V
1. INLEDNING	1
1.1 Bakgrund	1
1.2 Infiltration i ett historiskt perspektiv	2
1.3 Syfte	3
1.4 Frågeställning	3
1.5 Avgränsningar	3
2. TEORI	3
2.1 Teoretisk ansats	4
2.2 Normalisering av det exceptionella	4
2.3 Rättssäkerhet	7
2.4 Tidigare forskning	8
3. METOD	12
3.1 Dokument och litteratur	12
3.2 Källor	12
3.3 Kunskapssyn	14
3.4 Förförståelse	14
3.5 Intervjuundersökningen	15
3.6 Urval	16
3.7 Etiska aspekter	16
3.8 Utförande av intervjuerna	17
3.9 Analysmetod	17
3.10 Intervjuareffekter	18
3.11 Metodproblem	19
3.12 Validitet och reliabilitet	20
4. RESULTAT OCH ANALYS	21
4.1 Tjänjandet av begreppen	21
4.2 Hotbildsnormalisering	22
4.3 Medelnormisering	24
4.4 Rättssäkerhet	27
4.5 Slutsats	28

4.6 Diskussion	30
5. LITTERATURFÖRTECKNING	33
6. BILAGOR	35
6.1 Bilaga 1. Begrepps definitioner	35
6.2 Bilaga 2. Intervjuguider	38

FÖRKORTNINGAR

DIR	Direktiv
Dnr	Diarienummer
ICJ	International Court of Justice
JK	Justitiekanslern
JO	Justitieombudsmannen
PROP	Proposition
RPS	Rikspolisstyrelsen
RÅ	Riksåklagaren
SOU	Statens Offentliga Utredningar
SPANARK	Arbetsgruppen angående spaning mot narkotikabrottslighet
SÄPO	Säkerhetspolisen

1. INLEDNING

I och med att den grova brottsligheten hittar nya former, som t ex vapen och narkotika handel kontrollerade av organiserade kriminella nätverk, ställer det krav på samhället och framförallt på polisen att effektivisera motåtgärderna. Polismetoderna måste vara effektiva och flexibla för att svara upp mot den nya hotbilden/hotbilderna. En metod att bekämpa denna typ av brottslighet är att använda okonventionella polismetoder som t ex buggning, informatörer, bevis- och brottsprovokation och infiltration. Polisen arbete sker till viss del i gråzoner för vad som är tillåtet (Töllborg 1991: 52). Är det verkligen så att ändamålet helgar medlen? Att lättvindigt ursäktas en okonventionell metod som infiltration och provokation, vänder upp och ner på alla begrepp om likhet inför lagen och ett rättssäkert system, där t ex oskuldspresumtionen beaktats och den berördes advokat fått kännedom om åtgärderna (Staaaf 2007: 114). Generellt måste det anses att misstänkta brottslingar har samma mänskliga rättigheter som andra samhällsmedborgare. Dessa inkluderar rätten att inte vilseledas av polisen (Olhagen 1998: 61). Frågan är om polisens okonventionella metoder kan leda till att de blir en stat i staten om de inte styrs upp och regleras hårdare i lagstiftningen. Hur mycket gråzon kan samhället acceptera att polisen arbetar i om det leder till en minskad brottslighet? En inte oviktig aspekt är också vad vi medborgare är villiga att utsätta civila informatörer för. Risken finns också att ju mer hemliga metoder som används och som döljs för insyn desto större risk att metoderna normaliseras och expanderar i polisorganisationen. Statens och polisens legitimitet kan också rubbas om vi tillåter att polisen agerar oärligt och bedrägligt medan det krävs laglydighet av medborgarna (muntlig information, Gunnmo). Men om grova brott skapar argument för effektivare motmedel så ökar också vikten av att försvara individens rättigheter när det gäller integritet och rättsskydd.

1.1 Bakgrund

När vi började vårt arbete med den här uppsatsen var vi helt överens och övertygade om att vi skulle skriva om infiltration (bilaga 1), en okonventionell polismetod. Men det stod snart klart för oss att infiltration officiellt ”inte finns” och att metoden ”inte används” (muntlig information, Nylén). Här känns angeläget att göra ett klagande, infiltration är lagligt så länge den utförs av polisagenter, endast i sällsynta fall kan en civil person användas (Spanarkgruppen 1979: 51) Men då Sverige är ett litet land där polisernas bakgrund, dvs att de är poliser och inte har någon kriminell anknytning, lätt kan kontrolleras av de kriminella nätverken är det en metod som är svår att använda för den svenska polisen (muntlig information, Sundevall). För att vinna trovärdighet i en kriminell organisation måste polisen

vara beredd på att begå brott, vilket direkt strider mot polislagen. Vad polisen använder sig av officiellt i arbetet mot den grova brottsligheten är informatörer (bilaga 1). Dessa är civila personer så gott som alltid med en kriminell bakgrund och som ofta redan befinner sig i de kriminella nätverken (muntlig information, Gunnmo). Det har dock visat sig att arbetet med informatörer bedrivs delvis oreglerat enligt lag. Gränsdragningen mellan vad som kallas informatörverksamhet och vad som betecknas som infiltration är hårfin (bilaga 1). Något som gör att metoden hamnar i en gråzon för vad som är tillåtet och inte (Boking u.å: 8). Polisens arbetsätt med informatörer inbegriper till viss del infiltration och trots att det är osäkert om det är lagligt i Sverige att använda civila till detta och enligt polisen inte heller förekommer idag, så finns det en annan sanning. Det kan diskuteras om det är en aspekt av medelnormalisering, dvs polisarbete som befinner sig i juridiskt svårkontrollerade gråzoner och där det inte klart framkommer vad som är tillåtna respektive otillåtna metoder, att polisens informatörverksamhet gränsar till och ibland går över gränsen till det som är att betrakta som infiltration.

På senare tid har polisens informatörverksamhet debatterats flitigt i media, bl a genom artiklar av statsåklagare Nils-Eric Schultz och advokat Peter Ahltin som gick till hårt angrepp mot polisens metoder vid informatörverksamhet och brottsprovokation. Författarna menar att polisen i hundratals fall undanhållit bevisning för domstolar och åklagare för att skydda informatörer och infiltratörer och att det leder till orättvisa rättegångar (DN: 081026). Dick Sundevall skrev en artikel på Brännpunkt i Svenska Dagbladet där han anklagade Carin Götblad för att begått mened i det omtalade "Gotlandsärendet" och avslutade med att polisanmäla henne samt en annan kommissarie för detta (SvD: 081026). Rikspolischefen Bengt Svensson svarade på kritiken i en artikel i DN och menade att informatörverksamheten nu har reglerats och att verksamheten idag lever upp till kraven på rättssäkerhet (DN: 081026).

1.2 Infiltration i ett historiskt perspektiv

I Europa användes agentverksamhet av de framväxande nationalstaterna för att skydda politiska, militära och ekonomiska intressen redan i början av 1700 talet (Olhagen 1998:8). Idag används metoden flitigt och inom en mängd olika områden, t ex ekonomisk brottslighet. Detta sker till stor del i hemlighet och debatteras inte offentligt och möter därför litet motstånd (Olhagen 1998: 10). I Sverige daterar de första rättsfallen där infiltration och

provokation använts 1930, men informatörsverksamheten organiserades inom polisen först i mitten av 1990 talet (Olhagen 1998: 37).

1.3 Syfte

Syftet med den här uppsatsen är att försöka belysa hur verksamheten ser ut samt undersöka hur stor risken är för en s k medelnormalisering och hur det kan ställas mot rättssäkerhetsaspekten. Vår förhoppning är att bringa ny kunskap, lyfta fram problematiken och väcka intresse för ämnet. Vi kommer att förmedla nyckelpersoners bild av hur effektiv metoden är för att bekämpa brottslighet och risken för medelnormalisering och ställa det mot rättssäkerheten. Vi använder oss främst av första- och andrahandskällor (primär/sekundärkällor) i intervjuform men även litteraturstudier ligger bakom uppsatsen.

1.3 Frågeställning

Sker det en medelnormalisering och expansion av polisens okonventionella spaningsmetoder och hur kan det ställas mot rättssäkerhetsaspekten?

1.4 Avgränsningar

Vi har valt att inrikta oss på den svenska polisens användande av informatörer, även då utformandet av verksamheten inspirerats från Storbritanniens sätt att arbeta och numera ligger nära deras sätt att agera (muntlig information, Schultz). Vi kommer i första hand att koncentrera oss på informatörsverksamhet och infiltration men även beröra bevis- och brottsprovokation då dessa metoder är nära förknippade med informatörsverksamhet och också ingår i begreppet okonventionella spaningsmetoder (bilaga 1).

2. TEORI

Staten i samarbete med polisen har till uppgift att garantera rikets och medborgarnas säkerhet, för att på ett så ändamålsenligt och effektivt sätt kunna genomföra detta används en rad olika åtgärder. Den normavvikelse som ett brott innebär får inte bekämpas med vilka medel som helst. Därför finns det regler för hur polisens arbete får bedrivas och vilka rättigheter varje enskild individ har när det gäller den personliga integriteten (Flyghed 2000: 10) . Huruvida motmedlen som sätts in mot hotbilderna är proportionella är ett av rättsstatens dilemman (Flyghed 2000: 20).

2.1 Teoretisk ansats

Janne Flyghed, professor i kriminologi, har presenterat en teoretisk ansats om *normalisering av det exceptionella* i sin bok "Brottsbekämpning – mellan effektivitet och integritet" för att belysa problemet. Med exceptionella metoder menas de okonventionella polismetoder som t ex tvångsmedel som sätts in av staten som motmedel mot grov brottslighet. Det kan röra sig om teleavlyssning och buggning, men också de metoder som gränsar till tvångsmedel vilket kan innebära informatörverksamhet, infiltration, brotts- och bevisprovokationer. Här befinner vi oss i en gråzon av vad som är lagligt. Bevisprovokation och informatörverksamhet är på rätt sida om lagens rāmärken medan brottsprovokation inte är det. Det som polisen benämner avancerad informatörverksamhet är i stort att likställas med infiltration och här är lagen mycket otydlig. Verksamheten är laglig så länge en polis arbetar under täckmantel men endast i sällsynta fall om civilpersoner utför samma uppdrag (Spanark-gruppen 1979: 51). Vad som definieras som sällsynta fall är inte beskrivet och lämnar utrymme för polisens egna tolkningar (Olhagen 1998: 12). Med normalisering av det exceptionella menas att nya tvångsmedel och andra okonventionella metoder med tiden tenderar att utvidgas och även appliceras på brottslighet den inte var tänkt till ifrån början (Flyghed 2000: 47). De inrättas först för att användas mot mycket grov och ovanlig brottslighet, ofta vid exceptionella situationer med högt sensationsvärde och stor massmedial belysning (Flyghed 2000: 49). Men när de väl introducerats och den ursprungliga hotbilden försvunnit tenderar den att sakta röra sig mot ett tillämpningsområde för lindrigare brottslighet (Flyghed 2000: 47). Detta kallas för en ad hoc-process, expansionen av användandet av dessa okonventionella metoder betraktas alltså som en tillfällig lösning motiverad av "stundens allvar", för att i efterhand framstå som en nödvändig åtgärd som bör bli permanentad (Flyghed 2000: 48). På så sätt blir den grävsta brottsligheten trendsättande för nya metoder. Denna expansionsbenägenhet har varit särskilt påtaglig för så kallade okonventionella metoder (Flyghed 2000: 48). Till dessa metoder räknas bland annat dolda mikrofoner och övervakningskameror, provokation och informatörverksamhet.

2.2 Normalisering av det exceptionella

Polisen och den politiska makten har genom att hotbildernas relevans och motmedlens effektivitet inte utretts ordentligt i egentlig mening fritt fått sätta dagordningen då det gäller att definiera hotbilderna (Flyghed 2000: 47). Detta kan leda till normalisering av det exceptionella.

Normalisering av det exceptionella kan delas in i två huvudtyper: *hotbildsnormalisering* och *medelnormalisering*. Den förstnämnda handlar om att bristfälligt underlag framställer hotbilden som större än den faktiskt är, detta skapar inte bara rädsla hos individer, utan leder i förlängningen till en hotbildsnormalisering. Med andra ord etableras en uppfattning om ett skyddsunderskott som slutligen leder till en acceptans av utökade kontrollmöjligheter (Flyghed 2000: 49). Det vidgade säkerhetstänkandet ger därmed legitimitet till nya och effektivare åtgärder. Risken är att ju allvarligare man bedömer hotbilden desto mer exceptionella åtgärder kan införas för att minska det upplevda skyddsunderskottet (Larsson 2006: 5). Det förekommer sällan empiriska bevis på hotbildernas relevans. Media spelar en central roll för den information som når samhället och hur ev hotbilder framställs. Problemet ligger i att media ofta framställer hotbilden som ett faktiskt hot som redan existerar. Detta innebär att tolkningen av hotbilden ofta blir godtycklig. Enligt Ester Pollack som är medieforskare på JMK speglas kriminalitet i media ofta som samhällets mest hotande problem. Detta gagnar lag och ordningsföreträdare, rättsväsendet och skapar legitimitet för att överträda gränser i brottsförebyggande syfte (Pollack 2001: 27).

Medierna kan på detta sätt agera både som aktör och arena för andra aktörer (Larsson 2006: 15). Exempel på detta som har relevans för vår uppsats är t ex media bevakningen av kriminellt belastade MC gäng och mord och narkotika brottslighet utförd av organiserade kriminella nätverk. Dessa extrema former av brottslighet påverkar både politiker och allmänheten att framföra krav på effektivare brottsbekämpande metoder (Flyghed 2000: 51).

Hur hotbilderna konstrueras är av stor vikt när man överväger okonventionella metoder. Ofta startar processen med att en spektakulär händelse skapar en diffus och oprecis bild av det aktuella hotet mot samhället. Genom ett upprepande av hotbilden och graden av hotet skapas en permanent hotbild (Flyghed 2000: 49).

Medelnormaliseringen kan ske på två sätt. Den första typen äger rum när ett nytt tvångsmedel införts mot ett specifikt, väl avgränsat hot, till att tillämpningen sedan sprider sig till andra lindrigare former av brottsområden och potentiella hot och permanentas (Flyghed 2000: 52). Det tydligaste exemplet på detta är 1952 års tvångslag som tillkom under kalla krigets dagar och som byggde på 1940 års tvångsmedelslag. Den syftade bl a till att förhindra spionage. Lagens giltighet begränsades till ett år i taget då den innehöll exceptionella åtgärder men har expanderat och godkänts på nytt varje år för att nu ha permanentats (Flyghed 2000: 52-56). I

den här typen av medelnormalisering är det lagstiftaren som är den starkaste aktören (Flyghed 2000: 52).

Den andra typen av medelnormalisering uppstår främst i polisarbete som befinner sig i juridiskt svårkontrollerade gråzoner och där det inte klart framkommer vad som är tillåtna respektive otillåtna metoder (Flyghed 2000: 56). Det kan handla om att polisen medvetet eller omedvetet tänjer på gränsen för det tillåtna och att detta i efterhand legaliseras (Flyghed 2000: 52). Risken för medvetet överskridande av gränsen för vad som är tillåtet är oftast störst vid pro-aktivt polisarbete, tex bevis och brottsprovokation. Det är t ex tillåtet att framkalla en individualiserad brottslig handling efter beslut av åklagare men aldrig att väcka en brottslig vilja, det får alltså inte påverka gärningsmannens handlande i annat än till tid, plats och andra yttre omständigheter (RättsPM 2007:4). Faran med detta är att metoder som används av polisens specialenheter som säkerhetspolisen och underrättelsetjänsten sprider sig i organisationen och används vid allt fler typer av brott (Flyghed 2000: 56-57). Det kan exemplifieras av att användandet av informatörsverksamhet i kriminalpolisens regi, har expanderat från att initialt endast använts mot den grova organiserade brottsligheten, nu enligt Rikspolisstyrelsens rapport också används mot mängdbrottslighet som t ex stöld och inbrott (RPS 2006: 49). I hur stor utsträckning detta sker är däremot oklart då polisen sprider desinformation i syfte att hindra att metoderna blir kända (Olhagen 1998: 16). Traditionellt har metoden främst använts i kampen mot narkotikabrottslighet där polisens egna initiativ oftast är helt avgörande för effektiviteten, då det inte finns någon målsägare och därmed ingen som anmäler brottsligheten (Olhagen 1998: 15). Den har därefter som ovan nämnts spridits till andra områden som t ex ekonomisk brottslighet, illegal vapenhandel och kriminella motorcykelgäng (Olhagen 1998: 14). En upparbetad olaglig metod kan resultera i en legalisering i efterhand. Med andra ord att lagstiftarna godkänner metoden retroaktivt. När metoden väl har etablerats är den svår att bli av med och tillämpningen expanderar (Flyghed 2000: 57).

Vi har valt att i uppsatsen fokusera på polisens roll i medelnormaliseringsprocessen men det finns i huvudsak fyra aktörer: polisen, politikerna, kontrollindustrin och media. Deras agerande styrs främst av målrationalet men här finns även inslag av värderationalitet. De tre första har syfte att effektivisera brottsbekämpningen medan media mer har en kommunicerande roll (Flyghed 2000: 64). Polisens externa rationalitet är givetvis att bekämpa brott och upprätthålla allmän ordning och säkerhet. Den interna rationaliteten är att

organisationen ska kunna expandera och få mer resurser. Det finns också krav utifrån på bättre effektivitet. De har i sin roll som specialister på brottsbekämpning tolkningsföreträdare på vilka metoder som anses effektiva (Flyghed 2000: 65).

Politikernas externa rationalitet med kriminalpolitiken är att bekämpa brott. Den interna rationaliteten ligger i att genom lagstiftningens symbolkraft visa allmänheten att de besitter handlingskraft. Den privata kontrollindustrin externa rationalitet är strävan efter en effektiv kontroll av brott och brottslingar. Den interna rationaliteten är profitmaximering.

Medias externa rationalitet ligger i att förmedla information och liksom kontrollindustrin ligger den interna rationaliteten i profitmaximering (Flyghed 2000: 64).

Det är främst de fyra aktörernas interna rationalitet som ligger bakom normaliseringen av det exceptionella. Här spelar också den allmänna opinionen en stor roll, en negativ reaktion kan ske om allmänheten uppfattar metoderna som en överreaktion eller underreaktion. I båda fallen minskar beslutsfattarnas legitimitet. Däremot stärker det beslutsfattarnas legitimitet om responsen från allmänheten är positiv (Flyghed 2000: 60-62). Den bidragande orsaken till den ökande pro-aktiva verksamheten hos polisen har gjort att man ingriper i ett tidigare stadium och att fler beteenden kontrolleras. Det saknas kunskap om metodernas effektivitet och än finns det inga vederhäftiga utvärderingar av metoderna (Flyghed 2000: 85,89). De flesta nya metoder införs inte därför att det framkommit belägg för att de är effektiva, utan därför att de ännu inte hunnit visa sig vara ineffektiva. Detta bygger på en allmän polisiär uppfattning om metodernas effektivitet med ytterst lite empiriskt stöd (Flyghed 2000: 231). Vi riskerar alltså en expansion av kontroll och övervakning utan att brottsbekämpningen blir effektivare. Allt fler kan övervakas och kontrolleras, i o m att lagstiftarna ändrat förutsättningarna från att inte längre bara gälla konkret brottslighet utan även misstanke om brottslig verksamhet.

2.3 Rättssäkerhet

Det finns alltså lagstadgat skydd för den enskilde medborgarens rätt till en privat sfär och rättssäkerhet. Rättssäkerhet innebär likhet inför lagen, att medborgare ska kunna förutsäga myndigheters handlande, individen ska bli skyddad mot godtycke i rättstillämpningen, integritet (t ex värn mot våld, hotelser, övergrepp och trakasserier) och rättstillgänglighet (Ribbing & Sandberg, 2000: 30-31).

Det finns också regler för hur polisens efterforskningar får gå till. Vid medelnormalisering ligger risken i att polisens efterforskningsmetoder befinner sig i ett gränsland för vad som är reglerat och inte. Då polisen har tolkningsföreträdare på vilka metoder som är effektiva ligger

här en uppenbar risk att de okonventionella spaningsmetoder som idag befinner sig i en gråzon expanderar och legaliseras i efterhand (Flyghed 2000: 56-57).

I begreppet rättsstat är själva grundidén en paradox då staten ska förverkliga skyddet mot statliga övergrepp (Flyghed 2000: 13). I en demokratisk rättsstat är begreppet rättssäkerhet ett grundkrav. Detta är intressant för vår uppsats då hänvisningar till exceptionella händelser och hotbilder rättfärdigar okonventionella polismetoder som kringgår och åsidosätter den enskildes rättssäkerhet och integritet (Flyghed 2000: 10). Flyghed menar att oklarheterna i gränslinjerna kring statens rätt underlättar en normalisering av det exceptionella, särskilt då det gäller olika typer av dold kontroll och att det därför behövs tydliga regler och beskrivningar för de fenomen som ska bekämpas (Flyghed 2000: 223).

2.4 Tidigare forskning

Den svenska forskningen om polisens arbete med informatörer och infiltration är knapphändig. De sökningar vi gjort på Universitetets databaser och Polishögskolans databas har inte gett något användbart material. Vi använde oss av sökorden ”infiltration+polis”, ”okonventionella polismetoder”, ”polismetoder” och ”informatörsverksamhet”. Vi fick då fram en mängd tidningsartiklar men inget av något vetenskapligt värde. Den forskning som finns berör främst den tekniska övervakningen, så som buggning och kameraövervakning. Det finns dock en del vetenskapliga arbeten som behandlar brottsprovokation och då det är ett ämne som anknyter till vårt så har vi till viss del använt oss av detta. När det gäller tidigare forskning om medelnormalisering så har vi inte hittat något arbete som explicit behandlar medelnormalisering. Använder man ordet medelnormalisering som sökord i tex Google får man visserligen 802 träffar men resultatet visade sig mer övergripande behandla medelnormalisering som ett förklaringsbegrepp i det specifika arbetet och alla refererade till Flyghed. Ingen ny kunskap framkom i det vi kunde hitta.

Den internationella forskningen om informatörsverksamhet och infiltration kommer i huvudsak från USA och den vi har hittat behandlar främst poliskorruption i samband med undercover verksamhet, samt den identitetskris det innebär för poliser som arbetar undercover i långtidsinfiltrationer (Lavignes, 1997). Vi har dock läst en artikel av Steven Greer, verksam på Department of Law på Bristols universitet. Han beskriver den brittiska polisens problem med sin informatörsverksamhet utifrån ett sociologiskt perspektiv. Detta är intressant med tanke på att den svenska informatörsverksamheten i mångt och mycket är uppbyggd på den brittiska

modellen (muntlig information, Schultz). Den brittiska polisen har även den svårigheter med att definiera gränserna mellan olika informatörsverksamheter (Greer 1995: 510). De skiljer på "outsiders" där informatörerna oftast inte är direkt involverade i någon brottslig aktivitet utan mer kan jämföras med den svenska "tipsaren" som rapporterar brott som de ser eller varit utsatta för. Outsiders delas vidare in i "observatören" som rapporterar till polisen om brott som de ser och "the snoop" som "nosar upp" brott, de sistnämnda kan t ex vara grannar som anmäler varandra för olika förseelser eller småtjuvar som hoppas att polisen ska överse med deras egen brottslighet om de anger andra. "Insiders" är t ex den kriminelle som efter att ha blivit anhållen förser polisen med information om sina medbrottslingar i hopp om att domstolen kommer att ta hänsyn till detta vid rättegången, ofta efter påtryckningar från polisen (Greer 1995: 511-512). Informatörer och "Agent Provocateurs" är personer som är involverade i kriminella eller politiska organisationer som polisen finner misstänksamma. Informatören förser polisen med information mer eller mindre regelbundet medan agenterna arbetar utifrån vad som närmar sig en professionell roll och är antingen en undercover polis eller en privatperson. Här medger man att gränsdragningen mellan informatörer och agenter ofta är svår att göra (Greer 1995: 513). Informationen kan användas av polisen på skilda sätt alltifrån att kontrollera misstänkta personers aktiviteter till att förbereda bevisföring till domstol eller att även vid speciella omständigheter utföra selekterade avrättningar. Inom insiders definitionen ryms också begreppet "supergrasses" det är personer tillhörande kriminella eller politiska organisationer som vid massarresteringar beviljas amnesti och en ny identitet mot att de vittnar i rättegång i syfte att fälla ett stort antal misstänkta brottslingar eller terrorister (Greer 1995: 518). Greer framhåller i artikeln att rättssäkerheten hotas då polisens verksamhet med informatörer inte dokumenteras på ett regelmässigt sätt. Risken för poliskorruption är mycket stor då det inte finns något effektivt kontrollsystem som styr verksamheten. Om polisarbetet bygger på informatörsverksamhet och "supergrasses" ökar också risken att metoden expanderar och sprids till andra områden inom polisverksamheten då den sparar både tid och pengar (Greer 1995: 520).

Bristen på svensk forskning på området torde ligga i att metoden inte har varit officiell och polisen för att skydda infiltratörer och informatörer och inte röja sitt arbetssätt inte velat ha någon insyn. Även de nyckelpersoner vi intervjuat är eniga om att tidigare svensk forskning på området är så gott som obefintlig. Dennis Töllborg (1991) har dock skrivit en användbar bok i ämnet, "Under Cover - Den svenska säkerhetspolisen och dess arbetsmetoder". Töllberg beskriver där hur den svenska säkerhetspolisen använder sig av informatörer (Töllberg 1991:

109). I vilken utsträckning svensk säkerhetspolis numera använder sig av informatörer/infiltratörer är oklar (Töllberg 1991: 109).

I dagarna har även två reportageböcker givits ut i ämnet, nämligen Dick Sundevalls ”Hanteraren” och Lasse Wierups ”Infiltratören” båda böckerna bygger på intervjuer med infiltratörer, poliser och tjänstemän m fl. Detta har lett till att JK nu kommer att granska metoderna och förhoppningsvis kommer vi att få se mer forskning om ämnet i framtiden.

Den tidigare forskning som vi har använt oss av är huvudsakligen av normativ karaktär. Detta belyses tydligast av Bokings uppsats om brottsprovokation som propagerar för en utvidgning av okonventionella spaningsmetoder samt icj-rapporten som har en motsatt åsikt och värnar om den personliga integriteten och de mänskliga rättigheterna. Denna forskning har liten relevans för vår frågeställning om medelnormalisering, utan har snarare legat till grund för vår förförståelse.

”Infiltration av kriminella grupper- En översikt över gällande rätt för infiltration och provokation samt etisk argumentation och tillämpning” är en D-uppsats i straffrätt skriven av Johan Olhagen, 1998 vid Juridiska fakulteten, Lunds universitet. Olhagens syfte med uppsatsen är att undersöka på vilket sätt infiltration som polismetod förhåller sig till gällande rätt, då regler och gällande praxis för metoden är splittrad och svårtolkad. I många länder reglerar lagstiftningen polisens sätt att handla när det uppstår en kollision mellan den enskildes rätt till integritet och polisens plikt att skydda samhället och utreda brott, men Sverige har inte någon sådan lagstiftning (Olhagen 1998: 7). Olhagen förespråkar att avvägningen mellan rättigheter och plikter bör ske i domstol och inte som idag av polis eller åklagare eller i värsta fall av poliser på fältet, vilket är en risk mot rättssäkerheten. Det finns ett behov av lagstiftning för hur och när okonventionella utredningsmetoder av brott får förekomma. Olhagen propagerar enligt vår tolkning för en medelnormalisering, dvs att polismetoder som befinner sig i gråzonen för vad som är tillåtet ska legaliseras. Olhagen menar dock att om metoderna regleras i lag kommer de att användas mer restriktivt och att infiltration inte ska få användas om det inte föreligger utomordentligt starka skäl. Däremot menar han att det är viktigt att inte bli passiv i förhållande till organiserad brottslighet och att det därför bör finnas en balans mellan individens rätt till integritet och användandet av okonventionella spaningsmetoder som infiltration (Olhagen 1998: 79).

Internationella Juristkommissionen är i sin rapport som behandlar straffprocessuella tvångsmedel ställt mot de mänskliga rättigheterna mer kritisk till okonventionella metoders legalisering. Oskuldspresumtionen är av central betydelse och måste respekteras fullt ut. Det finns två möjligheter att öka legitimiteten för tvångsmedel och metoder som gränsar till tvångsmedel och det är att begränsa användningsområdet för åtgärderna och förstärka rättssäkerhetsgarantierna (icj-rapporten 2006: 111). En alltför stark utbyggnad av samhällets kontrollapparat och dess befogenheter kan underminera de värden som vårt samhälle bygger på. Den organiserade brottsligheten ska uppfattas som ett mål för den öppna polisens verksamhet. Enligt dem blir avvägningsfrågan i vilken utsträckning polisens utökade befogenheter som föreslås blir så mycket mer effektiva att de uppväger de inskränkningar i den personliga integriteten som blir följderna (icj-rapporten 2006: 112). Deras uppfattning är att regeringen inte lyckats visa att så är fallet och att möjligheten till alternativa spaningsmetoder inom ramen för den nuvarande lagstiftningen uttömts (icj-rapporten 2006: 112).

Thomas Boking har skrivit en D-uppsats rörande bevisprovokation och brottsprovokation ur polisiär synpunkt. Detta är hans examensarbete i straff/processrätt vid Juridiska fakulteten vid Lunds universitet. Han inleder där med att konstatera att okonventionella metoder är mindre resurskrävande än konventionella för att komma åt brottsligheten. Han menar att det ska vara jobbigt att vara kriminell och propagerar för att polisen ska få utvidgade befogenheter att lagföra de kriminella som står bakom den organiserade brottsligheten (Boking u.å: 6). Boking skriver bl a i sitt förord att det är frustrerande som polis att ha stora begrepp att röra sig med men mycket litet förklaring till vad begreppen står för och hur de ska användas. Han menar vidare att det är en oacceptabel arbetsmiljö att som polis stå under straffansvar för en ”felanvändning” av metoderna (Boking u.å: 6). Enligt Boking är användandet av provokation i princip oreglerat i svensk lagstiftning och menar att klarare regler skulle effektivisera polisarbetet utan att inverka på rättssäkerheten. Med anledning av den ökande kriminaliteten är det orimligt att effektiva polismetoder är diffust reglerade och resultatet medför att det råder en stor osäkerhet när det är tillåtet att använda sig av metoderna (Boking u.å: 8). Företrädare för regeringen har insett betydelsen av provokation och uttalat ett stöd för dessa åtgärder även vid brott med relativt lågt straffvärde. Han för vidare fram en diskussion om att provokation bör få användas i ett vidare sammanhang än idag framförallt vid narkotikabrott, där en provokatör bör få straffrihet då provokationen kan ses som en del av myndighetsutövandet, en s k expanderingsmetod av okonventionella polismetoder.

3. METOD

3.1 Dokument och litteratur

Vi valde att genomföra en metodtriangulering, det vill säga en kombination av två metodstrategier, där den mindre delen utgörs av dokument/litteraturstudier som tjänar som underlag för studien. Vårt empiriska underlag bygger på kvalitativa intervjuer med nyckelpersoner (Bryman 2001: 260). I vårt fall består denna triangulering av dokument/litteratur forskning samt intervjuer av nyckelpersoner. Fördelen med en triangulering har varit att vi ökat vår förförståelse genom litteraturstudierna. Nackdelen kan eventuellt vara att då litteraturen till stor del var av normativ karaktär bidrog den till att påverka vår förförståelse. Om vi enbart valt att göra en kvalitativ intervjustudie utan bakomliggande litteraturstudier hade vi kanske varit mer neutrala i vår förförståelse, men enligt Kvale är teoretisk naivitet inte förbundet med kvalitativ forskning. Det krävs kunskap om ämnet för att kunna ställa viktiga och relevanta frågor (Kvale 1997: 92). För att få en helhetsbild av hur polisens arbete med informatörer bedrivs och används inleddes därför studien med en insamling av litteratur och dokument.

Valet av metod gjorde vi mot bakgrund av vårt syfte och frågeställning, samt att metoden som sådan tilltalade oss. En alternativ typ av triangulering hade kunnat vara en enkätstudie i kombination med kvalitativa intervjuer. Vi har valt att genomgående arbeta utifrån en kvalitativ ansats.

3.2 Källor

Vårt empiriska material och föremål för analys består av vårt intervjumaterial.

Intervjudeltagarna har alla spetskompetens på sitt område.

Dick Sundevall, journalist och författare, med ett flertal journalistpriser, har bl a skrivit reportageboken ”Hanteraren” som behandlar polisens informatörsverksamhet. Vi valde att kontakta honom då vi hade gett upp försöken att inleda intervjustudien med en polis verksam inom informatörshanteringssektionen (se metodproblem). Vi fick kontakt via mail och bokade därefter ett möte per telefon. Vår förhoppning var att han skulle ge oss lite mer ”kött på benen”, vilket också infriades. Mats Nylén, informationsansvarig vid Södertörns Polismästardistrikt och med 30 års erfarenhet som polis. Vi fick kännedom om honom via en bekant och bokade ett möte per telefon, han var inledningsvis tveksam till om han kunde vara oss behjälplig, men då han har lång erfarenhet som polis ansåg vi att han i allra högsta grad var relevant för vår undersökning. Nils-Eric Schultz, en av de tiotal statsåklagare som utsetts direkt av regeringen. Han har under många år arbetat med narkotikabrott, vapenbrott och

grova rån och kommer då i kontakt med polisens okonventionella spaningsmetoder. Nils-Erik Schultz intervjuas i de båda reportageböckerna som behandlar infiltration och har skrivit en artikel i SvD (SvD 081026) som behandlar informatörsverksamheten ur ett rättssäkerhetsperspektiv, vi ansåg därför att det skulle tillföra vår studie mycket om vi kunde få en intervju med honom. Efter ett antal försök att få tag på honom per telefon lyckades vi boka in ett möte. Peter Ahltin, riksdagsledamot (kd) och ledamot i kriminalvårdsstyrelsen 2002-2007 samt advokat med flera år i yrket. Vi valde att kontakta honom av samma skäl som vi valde att intervjua Schulz, Ahltin var medförfattare till artikeln i SvD och är väl insatt i problematiken. Då han även representerar de som ska förvaras i rättegångar där eventuella informatörer och/eller infiltratörer varit inblandade så ansåg vi att det var i högsta grad relevant att intervjua honom. Vi bokade ett möte per telefon och då han är en mycket upptagen man tog han emot oss under en paus mellan två rättegångar. Gunno Gunnmo, länspolismästare i Stockholm 1996-2003. Som länspolismästare var Gunnmo den som godkände de lite större utbetalningarna till länskriminalens informatörer. Gunnmo var länspolismästare under den period då informatörsverksamheten organiserades i Sverige och också då den omtalade "Gotlandshärvan" ägde rum. Han intervjuas i Sundevalls bok "Hanteraren" och är också känd för att ha en restriktiv syn på okonventionella spaningsmetoder (muntlig information Sundevall). Vi kontaktade honom per telefon och han ställde beredvilligt upp för en intervju då han ansåg att det är viktigt att polisen ska tillmötesgå allmänhetens behov av information och att studenter ska ha möjlighet att bedriva forskning om polisen. Cecilia Wigström, riksdagsledamot (fp), ledamot i Justitieutskottet samt ledamot i Rikspolisstyrelsen. Då politiker är en av de aktörer som har betydelse för medelnormalisering och är de som i slutänden fattar beslut om eventuella legaliseringar av polismetoder var det betydelsefullt att få en sådan intervju till stånd. Wigström kändes relevant då hon också är ledamot i Rikspolisstyrelsen och därmed insatt i polismetoder. Vi fick kontakt med henne genom en bekant. Josef och Sven (fingerade namn) medlemmar i det som polisen skulle definiera som grovt kriminella organiserade nätverk. Vi tyckte det skulle tillföra vår undersökning ett stort mervärde om vi även intervjuade de som är målgrupp för insatserna och få ta del av deras syn på polisens okonventionella spaningsmetoder. På grund av att vi har utlovat källskydd kan vi tyvärr inte redovisa för hur vi fick kontakt med dessa.

Valet av informanter har inte medvetet varit styrt till att enbart intervjua personer som är emot en medelnormalisering och en expansion av metoderna. Vi försökte intensivt få kontakt med t ex poliser som arbetar med informatörsverksamhet och som eventuellt skulle kunna dra nytta

av en medelnormalisering. Dock bör tilläggas att både Sundevall och Wigström hade en ambivalent inställning till metodernas expansion och att Schulz inte såg några direkta problem med metoderna som sådana utan var mer oroad över rättssäkerhetsaspekten.

Den teoretiska litteraturen som ligger till grund för analys av intervjumaterialet består t ex av Flygheds bok *Brottsbekämpning -mellan effektivitet och integritet*. Flygheds bok var ett självklart val då vi byggt vår teoridel på hans teoretiska ansats om medelnormalisering. Töllborgs bok om polisens arbetsmetoder har också varit relevant för vår undersökning. Vi har använt oss av statliga offentliga utredningar, s k SOU rapporter, detta är t ex Polislagen från 1982, Säkerhetspolisens arbetsmetoder från 1990 och *Ökad effektivitet och rättssäkerhet i brottsbekämpningen* från 2003. Vi har även använt propositionen om Kvalificerad skyddsidentitet från 2005. Dessa har vi hittat på polishögskolans bibliotek och på Internet. Övrigt källmaterial är t ex Spanark-gruppens rapport *Narkotikaspaning och underrättelseförfarande* från 1979. Rikspolisstyrelsens inspektion av *Användandet av informatörer i polisens kriminalunderrättelseverksamhet* från 2006 och åklagarmyndighetens *Rätts PM om provokativa åtgärder* från 2007. Vi har även hittat ett *Kommittédirektiv 2007:185* på Internet, som heter *Vissa polisiära arbetsmetoder* och som är ett uppdrag för att se över de brottsbekämpande myndigheternas dolda spanings - och utredningsverksamhet. Dessa har vi valt för att de har haft relevans för vår underökning och för vår analys av medelnormalisering.

3.3 Kunskapssyn

Vi utgår ifrån en hermeneutisk kunskapssyn. Då denna kunskapssyn är subjektiv innebär det att vi som uttolkare analyserar materialet utifrån vår förförståelse vilket kommer att påverka vårt resultat (Kvale 1997: 25). Den tyske filosofen och hermeneutikern Gadamer framhåller att utan viss förförståelse är tolkning omöjlig. Hermeneutikens mest kända metodproblem är den så kallade hermeneutiska cirkeln. Vilket något förenklat innebär att tolkningen växer fram i en cirkulär rörelse mellan individens förförståelse och möten med nya erfarenheter och idéer, vilket leder till ny förståelse som i sin tur bildar förståelsen av helheten (Kvale 1997: 25). Problemet med det är frågan och det finns något som en korrekt tolkning vilket kan leda till ett godtycke eller en slags relativism hos den hermeneutiska metoden

3.4 Förförståelse

Vår förförståelse om infiltration kommer till stor del från filmens och litteraturens värld, som kanske framförallt präglas av en sorts polisromantik om undercoverpoliserna som med fara för

eget liv nästlar sig in i kriminella organisationer. Vi hade så gott som ingen uppfattning om vad informatörsverksamhet var innan vi började skriva vår uppsats. Vi har försökt öka vår förförståelse genom att läsa in oss på relevant litteratur. Litteraturen har som tidigare nämnts huvudsakligen varit av normativ karaktär, vilket även påverkat vår förförståelse. Enligt vår hermeneutiska kunskapssyn har vår förförståelse vuxit fram i en cirkelrörelse. Vi började med att läsa in oss på litteraturen och utformade vår intervjuguide utifrån den. Den första intervjun med Sundevall gav oss mycket nyttig information vilket gjorde att vår förförståelse ökade och vi omformulerade vår intervjuguide till viss del. Efter att ha intervjuat Schulz ökade vår förförståelse angående rättssäkerhetsproblematiken vilket innebar att vi hade fler infallsvinklar när vi sedan intervjuade Ahltin och Wigström. Gunnmo hade ett annat perspektiv som berörde etik och moral inom polisen vilket ökade vår förförståelse ytterligare. Intervjun med Josef och Sven gav oss ett helt nytt perspektiv på vårt ämne och blev en nyttig erfarenhet som gav oss mycket intressant information och ytterligare nya perspektiv som bidragit till en ökad förståelse för helheten.

3.5 Intervjuundersökningen

Vi valde att göra en intervjuundersökning för att få en djupare inblick i ämnet, detta speciellt med tanke på att litteraturunderlaget varit starkt begränsat. Vi har dessutom tyckt att det varit intressant ur forskningssynpunkt att få en övergripande bild från de aktörer som i första hand berörs av informatörsverksamhet. Vi har valt att använda oss av kvalitativa semistrukturerade intervjuer, detta eftersom tillvägagångssättet är flexibelt och intervjun med fördel kan röra sig i olika riktningar, med varierad frågeordningsföljd utifrån en intervjuguide (Bryman 2001: 127). Kvale menar att nyckeln för en framgångsrik intervju är att skaffa sig förkunskap om ämnet för undersökningen och formulera ett klart syfte för intervjun, vilket vi gjorde (Kvale 1997: 119). Det märktes tydligt att kvaliteten på intervjuerna förbättrades över tid, då vår kunskap om ämnet ökade. Exempelvis kunde vi med tiden frångå intervjuguiden och förutom basfrågorna mer spontant följa upp intressanta svar och även ifrågasätta dessa.

Intervjuguiderna har sett lite olika ut beroende på intervjudeltagarnas skilda kompetensområden, men har alla byggt på samma tema, och detta är att undersöka om det föreligger en risk för medelnormalisering och expansion av metoderna och hur det kan ställas mot rättssäkerheten. Vissa basfrågor har varit desamma, dessa har t ex varit definition av informatörsverksamheten, huruvida det är lagligt eller ej, hur metoderna har använts i ett historiskt perspektiv och om användningen av metoderna har expanderat. Frågorna har följts upp med följdfrågor för att förtydliga vissa teman och för att få vissa aspekter mer ingående

beskrivna (Kvale 1997: 121-122). Intervjudeltagaren har stor frihet att utforma sina svar på eget sätt. Det råder inte någon speciell ordningsföljd för hur frågorna ställts.

3.6 Urval

Vår urvalsmetod var av strategisk karaktär. Vi valde personer som vi förmodade hade störst kunskap på området. Intervjudeltagarna har alla spetskompetens på sitt område och är representanter från de myndigheter som är berörda av informatörsvksamheten, d v s polisen, åklagarmyndigheten, regeringskansliet, advokatsamfundet, media samt representanter från organiserade nätverk som är målgrupp för insatserna. Ett ställningstagande som kan relateras till den strategiska urvalsmetoden (Halvorsen 1989).

3.7 Etiska aspekter

Det finns en rad etiska aspekter att ta hänsyn till vid en intervjuundersökning. Dessa är överväganden om hur man garanterar konfidentialitet, vilka konsekvenser intervjun kan innebära för den intervjuade och att man har informerats samtycke (Kvale 1997: 142). Det innebär också andra frågor som t ex hur kritiskt man ska tolka utsagorna från intervjupersonen och om de intervjuade ska ha rätt att ta del av tolkningen och hur de kan påverkas av resultatet (Kvale 1997: 105). Första kontakten med våra intervjudeltagare gjordes via telefon eller mail, de informerades om uppsatsens innehåll och syfte och vi fick informerats samtycke. När det gäller de intervjuades konfidentialitet bedömde vi att anonymitet antagligen inte var nödvändig då så gott som alla våra intervjudeltagare är publika personer som tidigare uttalat

sig i ämnet, samt att de uttalade sig i egenskap av sin profession. Undantaget var de två medlemmar i organiserade nätverk som var mycket noga med att få källskydd. Alla intervjuade tillfrågades inledningsvis om detta och förutom dessa två var det ingen som motsatte sig publicering av sina namn. I samband med intervjuerna bad vi om tillåtelse att spela in samtalet vilket alla godkände, förutom de två medlemmarna från organiserade nätverk, där vi istället förde skriftliga anteckningar (Vetenskapsrådet 2002: 7&10). Dessa två ville också ta del av utskriften av intervjun, detta var ett krav för att de skulle ställa upp. De har läst allt material som berör dem, d v s där deras (fingerade) namn nämns i texten och har inte haft några synpunkter eller kommentarer på det vi skrivit.

3.8 Utförandet av intervjuerna

Samtliga intervjuer genomfördes utan störande moment och vi upplevde inte att intervjudeltagarna besvärades av bandspelaren. Intervjuerna har gjorts på intervjudeltagarnas arbetsplatser av praktiska skäl. De två medlemmarna ur organiserade nätverk intervjuades på en restaurang som de valt. Vid varje intervjutillfälle har vi varit två intervjuare samtidigt och tidsåtgången har varierat mellan 1-3 timmar. Fördelarna med att intervjua experter på sitt område är att de besitter en stor kunskap om ämnet och bidrar därmed med hög kvalitet på informationen. Nackdelen är att de kan ta över kommandot under intervjun i sin egenskap som den mest insatte i ämnet. Vid ett par tillfällen upplevde vi det som ett problem under intervjuerna, då den intervjuade snarare föreläste än svarade på frågorna. Det förekom också vid ett par tillfällen att den intervjuade svävade ut från ämnet och ville tala om helt andra saker. Exempel på detta var en av våra informanter som gärna ville tala om olika kriminella grupperingar, polisens agerande när det gäller vittnesskydd, olika infiltratörers karaktärer och poliskorruption på ett generellt plan.

3.9 Analysmetod

Vi transkriberade de inspelade intervjuerna för att sedan tillsammans tolka och strukturera intervjumaterialet inför analysen. Sedan gjordes en klarläggning där vi tog bort sådant som inte ansågs väsentligt för studiens syfte. Därefter började själva analysarbetet som inleddes med en genomgång och ytterligare en läsning av hela intervjun i syfte att skapa en helhetskänsla. I detta stadiet delade vi in materialet i teman. Dessa var hotbildsnormalisering, medelnormalisering, definition av begrepp och rättssäkerhet. Vi strök under intressanta inslag i det transkriberade materialet samt noterade egna tankar som dök upp under tiden. De huvudsakliga metoder vi använde oss av har varit meningskoncentrering och meningstolkning

(Kvale 1997: 174). Vid meningskoncentrering komprimerade vi innebörden i intervjudeltagarnas utsagor för att få fram det väsentliga. Långa uttalanden pressades samman till kortare delar av intervjuerna som en berättelse. Det viktigaste i innebörden formulerades i några få ord (Kvale 1997: 177). Vid meningstolkningen gjorde vi mer omfattande och djupare tolkningar av intervjudeltagarnas uttalanden, dessa har tolkats utifrån perspektivet för vad som undersökts (Kvale 1997: 182).

3.10 Intervjuareffekter

De roller som forskaren och den intervjuade intar i förhållande till varandra påverkar intervjun. Det kan t ex finnas dolda motiv eller restriktioner som påverkar vad den intervjuade väljer att säga (Kvale 1997: 118-119). När det gäller vår undersökning är det i högsta grad relevant att fråga sig om det finns ett motiv i att framställa saker på ett visst sätt. Vad vi bör ha i åtanke beroende på vem det är vi intervjuar är om det finns ett intresse från intervjudeltagaren att visa att det de gör är nödvändigt och effektivt och att det finns motiv till förändringar. Att vara medveten om detta är viktigt vid analysen av intervjuerna (Kvale 1997: 194).

Det är också viktigt att ta upp att den kvalitativa intervjumetoden dessvärre inte är helt oproblematiske. Intervjuer tenderar i allmänhet att löpa en generell risk för skevhet. Detta kan te sig på olika sätt, medvetet och omedvetet både ifrån intervjudeltagare och intervjuare (Bryman 2001: 141). Exempel på detta skulle kunna vara att vi som intervjuare formulerat frågorna på ett sånt sätt som påverkat intervjudeltagaren att svara på ett visst sätt. På samma sätt finns en risk att intervju deltagaren formar sitt svar efter egen vinning. Det kan också finnas en risk att metoden blir ”självuppfyllande” om vi väljer att ställa frågor som genererar den typ av svar vi letar efter. Då vår förförståelse var av normativ natur ökar den risken. Efter transkriberingen av intervjuerna kan vi se att ett fåtal frågor som vi ställt varit färgade av vår normativa förförståelse vilket också genererat ett normativt svar. Exempel på detta är ”I vilken utsträckning väljer polisen att inte dokumentera eller föra hemliga diarium för att dölja egen brottslig verksamhet alternativt skydda informatören?” exemplet är hämtat från intervjun med Sundevall. Denna fråga ledde till ett normativt svar om poliskorruption i allmänhet och brott som polisen gjort sig skyldig till i samband med informatörsverksamhet i synnerhet. Vi upplevde ändå att vi fick olika perspektiv på framförallt medelnormalisering då inte alla intervjudeltagare var emot metodernas legalisering och expansion. När det gäller rättssäkerhetsaspekten var dock alla informanter eniga om att den hade högsta prioritet och här såg vi inga motbilder.

3.11 Metodproblem

Det som vi ser som det största metodproblemet är att övervägande delen av våra intervjudeltagare visat sig vara emot metodernas expansion, framförallt ur en rättssäkerhetsaspekt men också ur en moralisk och etisk synvinkel. Detta medför en risk för skevhet i resultatet då de som eventuellt anser att metoderna ska expandera inte uttalat sig. Ämnet är känsligt och kontroversiellt och sekretessen om arbetsmetoderna har ställt till problem med att få intervjudeltagare. Detta blev extra tydligt då vi försökte få polisen att ställa upp för en intervju. Det hade varit betydelsefullt och mycket intressant att få en polis som arbetar med informatörsverksamhet och som kunde dra fördel av en eventuell medelnormalisering att uttala sig.

Den första kontakten som togs med polisen gjordes via en person som vi sedan tidigare kände. Vi fick genom denne kontakt med en hanterare som lovade att höra efter med sin kontrollant om det var ok att ställa upp (bilaga 1). Personen ifråga lovade att ringa tillbaka men så skedde inte. Efter flera påringningar från vår sida utan resultat gav vi upp den kontakten. Vi ringde då till polisens växel, förklarade vårt syfte och blev kopplade till en polis på ”informatörshanteringssektionen” polisen ifråga blev mycket irriterad över vårt intresse för ämnet och informerade oss i otrevliga ordalag att ”det här är inget vi vill prata om” och ”folk ska inte börja rota och skriva om det här” (telefonsamtal, Informatörshanteringssektionen). Att vi tar upp det här telefonsamtalet så explicit är att vi tycker att det tydligt belyser ämnets känslighet och att polisen som arbetar med dessa frågor inte vill ha någon insyn i sina arbetsmetoder. Det kan också exemplifieras med att under intervjun med polisens informationsansvarige satt ytterligare en polis med som observatör. Vi fick till slut ändå till stånd en intervju med en fd länspolischef och en informationsansvarig för polisens verksamhet.

En av nackdelarna med att intervjua nyckelpersoner som har expertis på sitt område är att de ofta är upptagna och svåra att få intervjua. Ett annat metodproblem som uppstod var under intervjun med representanterna för organiserade nätverk. Dessa var av naturliga orsaker mycket måna om källskydd, procedurerna runt intervjutillfället, som t ex att om vi skulle få tillåtelse att spela in intervjun så ville de också spela in den för att kunna gardera sig. Då de inte hade den tekniska utrustningen vid tillfället var vi istället hänvisade till skriftliga anteckningar. De var noga med vilka frågor vi kunde ställa och inte, hur resultatet skulle presenteras och krävde att få läsa materialet innan vi fick använda det. De hade dock inga synpunkter på resultatet som de fick läsa innan vi lämnade in det.

Ytterligare ett metodproblem som är värt att belysa var svårigheten att definiera begreppen. Gränsen är som tidigare nämnts ofta hårfin mellan var informatörsverksamhet slutar och infiltration tar vid, definitionsförvirringen gör det därför snårigt att beskriva vad som är vad. Polisen väljer att kalla infiltration för avancerad informatörsverksamhet, i litteraturen omskrivs dock metoden som infiltration. En del av våra intervjudeltagare växlade under intervjuerna mellan de olika begreppen för samma fenomen. Vi ställde därför ett flertal följdfrågor på frågan rörande skillnaden mellan infiltratör och informatör för att försöka undvika eventuell begreppsmissuppfattning.

3.12 Validitet och reliabilitet

I en kvalitativ undersökning handlar validitet mer om den valda metoden undersöker det den är avsedd att undersöka (Kvale 1997: 214). För att validera vår undersökning bör vi under hela forskningsprocessen kontrollera resultatens trovärdighet och rimlighet genom att inta en kritisk syn på våra egna tolkningar och vårt val av metod. Vi bör ha en teoretisk förankring om vad som undersöks (Kvale 1997: 218-220). Frågeställningen i denna uppsats är att undersöka om det sker en medelnormalisering och expansion av metoderna och hur kan det ställas mot rättssäkerhetsaspekten. Genom att intervjua nyckelpersoner på området och genom att ställa det mot teorin om medelnormalisering, har vi försökt svara på detta. Som nämnts under metodproblem så finns det en risk för skevhet i vår intervjuundersökning då vissa frågor varit av normativ karaktär som genererat ett normativt svar. Det kan innebära att våra intervjudeltagare i ett fåtal frågor blivit påverkade att svara på ett visst sätt. Något vi varit medvetna om när vi analyserade materialet. Hotbildsnormalisering fick vi belyst av den journalist och den politiker vi intervjuade samt av representanterna för organiserade nätverk. Polisens interna rationalitet fick vi till viss del belyst genom intervjuerna och här var informationen motstridig beroende på vem vi intervjuade. Det är också svårt att fastställa trovärdigheten i informationen eftersom det handlar om intern rationalitet.

Rättssäkerhet och medelnormalisering fick vi en tydlig bild av både genom våra intervjuer, då det var ett ämne som intresserade framförallt Schultz och Ahltin och som de var mycket insatta i, och litteraturstudier. Däremot var det svårt att klarlägga exakt hur och i vilka situationer polisen tänjer på gränserna i det konkreta polisarbetet. Den bild vi fick av detta var från representanterna från organiserade nätverk och här kan det interna intresset av att framställa bilden på ett visst sätt innebära en försämring av validiteten.

Reliabilitet handlar om huruvida resultat i från en undersökning blir den samma om man skulle göra undersökningen på nytt med samma mätinstrument (Bryman 2001: 43). Begreppet

förknippas vanligen med kvantitativa undersökningar men är också av betydelse för en kvalitativ studie. Reliabiliteten vid en kvalitativ undersökning rör undersökningens noggrannhet och förmågan att eliminera felkällor i görligaste mån (Bergström & Boreus 2005: 35). I vår studie har vi ställt dokument/litteraturen mot intervjustudien.

4. RESULTAT OCH ANALYS

4.1 Tjänjandet av begreppen

Vår studie visar att definitionerna är oklara vilket kan vara en anledning till att metoderna befinner sig i en gråzon. Spanark-gruppen definierar infiltration som en laglig metod om man använder sig av poliser som infiltratörer och i sällsynta fall av civilpersoner (Spanark-gruppen 1979: 48). Vad som är sällsynta fall definieras dock inte vilket ger polisen ett tolkningsföreträde. Detta redovisar kärnan i problematiken, det är otydligt vad som är lagligt respektive olagligt och var gränsen för traditionell informatörsverksamhet slutar och var infiltration tar vid. *”Under Tommy Lindströms tid som chef för rikskriminalen gjordes ingen skillnad på informatörer och infiltratörer och verksamheten liknade vilda västern då det övervägande handlade om privatpersoner som användes för uppdragen”* (Schultz). Vi fick aldrig tag på Tommy Lindström, det hade varit mycket intressant att höra hans version av hur informatörsverksamheten såg ut under hans ledarskap samt hans bild av medelnormalisering och rättssäkerhet.

Denna typ av okonventionell polismetod är även ospecificerad och oreglerad i polislagen. Polisberedningen har inte ansett att det är nödvändigt att lagstifta om och hur okonventionella spaningsmetoder får användas (Prop 1983/84:111).

Regeringen lade fram ett lagförslag 2005, som trädde i kraft 2006, om att poliser ska få jobba under kvalificerad skyddsidentitet för att underlätta arbetet att infiltrera kriminella grupper, ett arbete som enligt propositionen redan bedrivs men i begränsad omfattning (Prop 2005/06:149). Även Greer berör problematiken i sin artikel om informatörsverksamheten i Storbritannien och medger att det är en svår gränsdragning mellan renodlade informatörer och ”agenter”, dvs infiltratörer, då de använder sig både av undercover poliser och privatpersoner i verksamheten (Greer 1995: 513).

Hur polisen värderar orden informatör och infiltratör styr enligt Nylén definitionen av begreppen. *”Då polisen känner sig trängd och ordet infiltratör är infekterat så använder man sig inte av den definitionen. ”Det ligger i sakens natur att en polis aldrig kan jobba som infiltratör eftersom en polis är en polis”* (Nylén). Detta resonemang tolkar vi som att poliser i

sin roll som infiltratörer enligt Nylén måste begå kriminella handlingar och att han här inte har i åtanke de poliser som helt lagenligt arbetar under kvalificerad skyddsidentitet.

Sven och Josef uppger att polisen använder sig av kriminella personer både som informatörer och vid infiltration av kriminella nätverk (Sven, Josef).

Då det gäller definition av begreppet provokation som ingår i okonventionella spaningsmetoder så är bilden som ges av nyckelpersonerna samstämmig, då de menar att gränsdragningen för vad som är bevis- kontra brottsprovokation är svår att dra och lätt tänjs ut och att man därför borde använda provokation som ett samlingsbegrepp (Schultz, Ahltin, Wigström, Sven, Josef).

Vad som räknas till organiserad brottslighet, den typ av brottslighet som insatserna riktas mot, visade sig också spänna över en mängd definitioner. Wigström menade t ex att *”svartjobb och viss ungdomsbrottslighet är att räkna in som organiserad brottslighet”* (Wigström). Schultz och Ahltin hade en mer snäv definition (Schultz, Ahltin).

Vår tolkning är att det sker en medelnormalisering när begreppet informatör är oklart och definitionsgränsen mellan informatör och infiltratör är otydlig. Då informatörsverksamhet är en legitim metod så länge polisen endast använder privatpersoner för insamlande av information och inte i infiltrationssyfte, så föreligger en uppenbar risk att polisen tänjer på begreppet vad som är att definiera som informatör.

4.2 Hotbildsnormalisering

Enligt några av våra nyckelpersoner tycks det inte finnas tecken på att hotbilden expanderat från den organiserade brottsligheten, däremot har brottsligheten blivit grövre, med t ex mer vapen i omlopp (Schultz, Ahltin, Sundevall). Wigström menar dock att den organiserade brottsligheten är systemhotande, d v s ett hot mot vårt demokratiska samhälle, och är mer utbredd än vi tror och att det finns ett skyddsunderskott som tar sig uttryck i folks uppvisade rädsla. Hon har däremot svårt att underbygga denna bild empiriskt, utan hänvisar vagt till en allmän uppfattning.

Sundevall anser att polisen i mångt och mycket bygger sin uppfattning om grov organiserad brottslighet på medias framställning av densamma, som exempel nämner han MC-brottslighet. En bild som bekräftas av Nylén, som beskriver faran med att den organiserade brottsligheten får fotfäste och exemplifierar detta med MC-brottsligheten. Här bekräftas bilden av att massmedia är med och formar allmänhetens uppfattningar om allvaret i hotbilderna vilket också legitimerar motåtgärderna då de får en folklig acceptans (Larsson 2006: 15).

Oscar Larsson som skrivit en magisteruppsats i statsvetenskap som handlar om massmedias tvivelaktiga roll i demokratier, menar att media ofta agerar utifrån ”finns det inga hotbilder måste man skapa dem själv” detta kan exemplifieras av Josef och Sven som beskriver medias roll utifrån egna erfarenheter där polisen använt sig av och tipsat media vid spektakulära insatser. ”*Det har hänt att tidningarna och snuten så gott som samtidigt varit på plats vid flera tillslag när det är nåt speciellt, som t ex vapen.*” De ger även exempel på hur polisen medvetet fabricerat historier om deras nätverk som sedan ”planterats” i media för att skapa en hotbild (Josef, Sven).

Fabricerandet av farliga situationer utgör enligt Flyghed ett led i strävanden att normalisera spektakulära metoder som t ex okonventionella spaningsmetoder (Flyghed 2000: 57).

”*Jag har blivit förvånad när jag läst om spektakulära händelser i media där jag själv varit inblandad i min roll som åklagare och där medias bild inte alls har överensstämmt med verkligheten som varit betydligt mindre spektakulär*” (Schultz).

Hotbildsbegreppet genomgår en normalisering och ett utökat användningsområde och vår tolkning är att det ligger i polisens intresse att skapa en hotbild för att få ökade resurser och mer befogenheter för okonventionella polismetoder. Schultz säger: ”*det räcker med att nämna grov organiserad brottslighet för att både politiker och justitiedepartementet ska blunda för vilka metoder som används*” (Schultz).

Bilden av polisen som aktör i skapandet av en hotbild bekräftas av Sundevall: ”*ta Gotlandsärendet som exempel, det handlade mest om att få Gotland att framstå som en transitplats för tung narkotika*”. ”*Beslaget som visades upp i pressen var för att rädda tullen där och även främja Carin Götblads (nuvarande länspolismästare i Stockholm) karriär.*” Det visade sig sen enligt Sundevall att Gotland varken förr eller senare hade/har haft liknande beslag av narkotika (Sundevall).

Töllborg berör detta i sin bok där han skriver att användandet av okonventionella polismetoder har motiverats med att ”*konspirationer måste mötas med konspirativa motmedel*” (Töllborg 1991: 126-127).

Normalisering av en hotbild kan också gagna polisens och politikernas karriärer genom att de framställs som handlingskraftiga mot det potentiella hotet. ”*Det finns ingen politiker som gör karriär på att arbeta brottspreventivt med t ex ungdomar, men om man kan visa sig handlingskraftig mot den grova brottsligheten och införa hårdare straff och ge polisen mer resurser så gagnar det karriären*” (Althin). Vi ser här en tydlig koppling mellan polis, media och politiker som tillsammans skapar en hotbild som inte är empiriskt underbyggd men som styrs av den interna rationaliteten.

4.3 Medelnormalisering

Den typ av medelnormalisering som innebär att redan instiftade arbetsmetoder expanderar och sprider sig inom polisorganisationen kan tydligast beskrivas av att den öppna polisen nu i större utsträckning använder sig av metoder som tidigare var förbehållet säkerhetspolisen (Töllborg 1991: 102). Ett exempel på det är den värvning av infiltratörer som tidigare var något som säkerhetspolisen ansågs vara speciellt skicklig på, nu uppenbarligen spridits till den öppna polisens informatörsverksamhet (Josef, Sven, Sundevall). Denna värvning av infiltratörer var inom säkerhetspolisen främst riktad att värva dubbelagenter i terroristbekämpningssyfte men har expanderat till kriminalpolisens insatser mot organiserad brottslighet (Töllborg 1991: 107).

En aspekt på medelnormalisering som vi tycker är viktig att framhålla är att litteraturen i de flesta fall beskriver polisens arbetsmetoder utifrån perspektivet att det är polisen själv som arbetar som infiltratörer medan den bild vi fått från våra nyckelpersoner är att polisen istället använder sig av civilpersoner i de flesta fall med kriminell anknytning (Sundevall, Ahltin, Schultz, Gunnmo, Josef, Sven).

Vår tolkning är att metoden expanderat från att vara en metod där poliser jobbar under täckmantel till att involvera privatpersoner för samma ändamål. Vi belyser detta med citat från Nylén: *”den avancerade informatörsverksamheten, där civila personer används, är en förhållandevis ny metod i Sverige, metoden expanderar inom polisen för att brottsligheten blir alltmer sofistikerad”* (Nylén). En metod som befinner sig i gråzonen, *”det är i allra högsta grad olagligt att använda civila personer att utföra polisiärt arbete då de har vare sig utbildning eller befogenheter för detta”* (Sundevall).

Det är därför viktigt att skilja på polisens arbetsmetoder med civila informatörer och deras egen polisagent verksamhet. Den senare ligger närmare SÄPO:s arbetsmetoder men har även den expanderat, den slutsatsen drar vi genom lagen om utökad kvalificerad skyddsidentitet för poliser som arbetar under täckmantel (Prop 2005/06:149).

Den andra typen av medelnormalisering där polisen tänjer på gränsen för det tillåtna är t ex när informatörer på polisens direktiv går över gränsen från den passiva informatörsrollen, dvs att ”bara” vara polisen ögon och öron till att aktivt utföra handlingar, dvs en infiltratörsroll (Sundevall, Gunnmo). Gränserna mellan det tillåtna och det otillåtna är som ofta inte särskilt skarpa och det ligger enligt Gunnmo *”i sakens natur att polisen ute på fältet kommer att försöka tänja på gränserna”* (Gunnmo).

Vissa typer av brott är mycket svåra att utreda och få fram hållbara bevis för och då kan en infiltratör vara betydligt mer effektiv än en traditionell informatör, särskilt gäller det kriminella grupper med stark sammanhållning (Josef, Sven, Sundevall).

Vad gäller polismän i sin roll som hanterare är det beroende på den enskilde personens legitimitet för att motverka att gränserna för vad som är lagligt inte tänjs ut så att informatören används i infiltrations syfte (Ahltin). Sundevall menar att *”effektiva hanterare är inte rädda för att töja på lagen, gränserna mellan vad som är fantasirikedom och olagligheter är hårfin i denna typ av polisarbete”* (Sundevall). Han refererar till sin källa inom polisen som medger att han i sin roll som hanterare gav direkta direktiv till alla de informatörer han använde (Sundevall). Då banden mellan informatörer och hanteraren ibland riskerar att bli känslomässigt laddade finns en risk att hanteraren överser med brott som informatören gör sig skyldig till även då det direkt strider mot polislagen (Gunnmo).

Polisen gör sig utöver detta skyldig till ett antal olika typer av brott i sitt användande av informatörer, exempel på detta är olagliga provokationer utan bakomliggande åklagarbeslut (vilket är att jämställa med grovt tjänstefel) och mened för att skydda informatörernas identitet och inte röja polisens arbetsmetoder (Sundevall, Schultz). Nylén menar *”att det alltid kommer att finnas hemliga regler för hur polisen ska arbeta ute på fältet och poliser i akuta situationer får göra saker de vanligtvis inte får göra”*. Det finns enligt Nylén informella regler inom polisen *”som är så sekretess skyddade att det bara är de berörda som vet om dem”* (Nylén). Vår tolkning är att Nylén berättar detta för oss för att belysa att det finns undantagsregler som t ex *”fara dröjsmål”* som kan berättiga vissa handlingar från polisens sida och att han reflekterar över kårandan inom polisen som en förklaringsmodell till deras agerande när det t ex handlar om vad som ska dokumenteras och inte.

Wigström menar att lagstiftarna idag inte kan sätta gränser för metodernas expansion då vi inte vet hur framtidens scenarion kommer att se ut. Att effektiva arbetsmetoder legaliseras och expanderar inom organisationen i efterhand ser hon inte som något större problem (Wigström).

Gunnmo menar att *”det är ett riktigt antagande och oroväckande att man legaliserar arbetsmetoder i gråzonen i efterhand”* (Gunnmo).

Huruvida en medelnormalisering av polisens okonventionella arbetsmetoder ytterligare kommer att vidgas får framtiden utvisa. Ahltin och Schultz tror inte på någon ökad medelnormalisering inom informatörsverksamheten då dagens samhällsdebatt har gett polisen *”kalla fötter”* och lagt verksamheten på is (Ahltin, Schultz).

Nylén anser att lagstiftarna genom att ändra lagarna (och legalisera polismetoder i gråzonen) ”lätt skulle kunna ge polisen möjlighet att klämma åt brottslingarna” och ställer sig frågande till varför de inte gör det (Nylén).

Enligt Gunnmo ska polisen stå för laglydighet, de ska ”leva lagen” och diskussioner om värderingar, moral och etik måste införas i alla led inom polisen.

Vår tolkning är att det finns en uppenbar risk att även polischefer haft svårt att veta vilka regler som gäller för denna typ av metoder och därför ansett det bäst att dölja dessa.

Utrymmet för polisens egna tolkningar har varit stort och då det inte funnits någon tydlig lagreglering kunnat relateras till att allt som inte uttryckligen är förbjudet är tillåtet.

Sundevall tror att användandet av okonventionella spaningsmetoder kommer att expandera. Detta då stora tillslag med lyckat resultat och stor mediebevakning inte bara utgör en karriärmöjlighet för poliser utan även leder till en allmän opinionsbildning för metodernas effektivitet (Sundevall).

En ytterligare aspekt på medelnormalisering, som sker av polisens arbetsmetoder, och som vi tycker är värd att belysa är att polisen inte enbart tänjer på gränserna för det tillåtna utan även överskrider dessa. Töllborg skriver att undercover operationer, typ brottsprovokation, infiltration och desinformation, ofta skapar den kriminalitet den är avsedd att förhindra (Töllborg 1991: 134). Om polisen framledes använder sig av - alternativt överser med sina informatörer/infiltratörers brott framhäver Josef och Sven att nätverken troligen kommer att sätta ”hårt mot hårt”. Redan idag är misstänksamheten stor och klimatet har hårdnat inom kriminella grupperingar. De är för en lagreglering eftersom det skulle bli tydligt vilka metoder polisen får använda om de reglerades i lag. På så sätt kan inte polisen arbeta mot brottsligheten genom att själva begå brott (Josef, Sven).

Vår tolkning är att det finns en uppenbar risk att det sker ett överskridande av vad som är lagligt i polisarbetet när gränserna för det tillåtna successivt tänjs ut. Detta som ett led av medelnormaliseringen. Infiltration och informatörsverksamhet framstår som det mest effektiva vapnet polisen har mot den organiserade brottsligheten. Våra nyckelpersoner är överens om metodens effektivitet men framhåller svårigheten att bevisa detta empiriskt och ifrågasätter om den i sin nuvarande form är förenlig med rättssäkerhet.

När det gäller kontraproduktiviteten framhåller Josef och Sven att om det sker en expansion av den här typen av polismetoder så kan det leda till att de kriminella nätverken utvecklar strategier för att skydda sig. ”Om polisen följer reglerna och inte begår brott, kan vi acceptera att åka dit om vi klantar till det, men om vi åker dit för att polisen kör med ojusta spelregler kommer vi inte att acceptera det.” ”Polisen jobbar bara mot sig själva för nu

samarbetar vi mer mellan nätverken.” ”Beskjutningen av polishuset i Södertälje är ett bevis på att våldet kommer att trappas upp, nu gäller det inte längre att vi slåss mot varandra som på slutet av 90 talet, utan nu är det mot polisen” (Josef, Sven). Vi tolkar det som att organiserade kriminella nätverk har en god kännedom om polisens tvångsmedelsanvändning som t ex buggning och har utvecklat strategier för att skydda sig. De för också upp resonemanget på en moralisk nivå, poliser ska spela efter ”justa” spelregler och inte använda sig av vilseledande metoder som inbegriper att medlemmar i nätverken ska ange sina kamrater. Vi ser här en dikotomi mellan ”laglydiga poliser” och ”kriminella personer”.

4.4 Rättssäkerhet

Okonventionella polismetoder är ett område som till stor del bedrivs efter oskrivna regler (Olhagen 1998: 26). Dilemmat grundas i att polisens okonventionella metoder som befinner sig i gråzonen inte dokumenteras som sig bör, alternativt göms undan i hemliga diariéer. Om man utgår ifrån rättegångsbalken skall allt som har betydelse för utredningen dokumenteras, om något undanhålls för att få hårdare domar så urgröps förtroendet för rättsstaten och står i direkt strid med Europakonventionen (Althin, Schultz). *”Vi kan inte frångå de lagar och regler vi har idag i t ex rättegångsbalken för att skydda informatörer och infiltratörer, då får vi hitta en annan lösning” (Ahltin). ”Rättssäkerheten är det viktigaste i polisarbetet, den måste alltid väga tyngre än att skydda de informatörer eller infiltratörer som medverkat” (Schultz). Så länge polisen för en tydlig dokumentation av sitt arbete som senare hamnar i förundersökningsprotokollen och att en åklagare har fattat beslut om insatserna, så ser Schultz inga problem med infiltration och provokation. ”Det råder i dag en total brist i rättssäkerheten när de gäller de här metoderna som har helt gått över styr, det är en mörk historia i rättstatens historia” (Schultz). JO anser att informatörsverksamheten behöver lagregleras tydligare men Schultz menar att det räcker med att polisen följer de lagar och regler som redan finns, Schultz tror att informatörer och infiltratörer har gjort sig skyldiga till en hel del provokationer som åklagaren inte haft någon vetskap om. Dömda personer har svårt att få resning även då advokaten är medveten om att t ex en provokation har begåtts, då den inte finns dokumenterad. Han menar att det är unikt att Sverige, som en rättstat åsidosätter rättssäkerheten på det sättet vi gör: ”det är helt oacceptabelt att personer som blivit utsatta för otillåtna polismetoder och blivit dömda p g a dessa inte har en chans till en ny rättslig prövning” (Schultz). JK kommer att inleda ett ärende inom ramen för sin tillsynsverksamhet angående resning i vissa ärenden där provokationer förekommit och efterfrågar RÅ och RPS synpunkter på de principiella frågorna (Dnr: 7284-08-22).*

Genom egna erfarenheter kan Josef och Sven bekräfta Schultz bild. Josef har t ex då han åtalades för ett grövre brott först efteråt fått reda på att han utsattes för en olaglig provokation av en av polisens infiltratörer, då detta inte dokumenterades och kom med i förundersökningen, dömdes han till många års fängelse. De beskriver också hur polisen planterat ut bevis och aktivt genom informatörer försökt provocera dem till att begå grova brott (Josef, Sven).

Wigström anser å sin sida inte att det är något hot emot rättsäkerheten att en informatör varit inblandad i ett ärende eftersom *”polisen ändå måste lägga fram konkret bevisning för att styrka att ett brott begåtts”* (Wigström).

Vi ställer oss till viss del frågande till detta med bakgrund av Josef och Svens berättelser om polisens metoder. I praktiken öppnar det upp för att polisen kan plantera bevis och provocera till brott eftersom detta inte dokumenteras och på så sätt aldrig kommer till rättens kännedom. Detta kan innebära ett sätt för polisen att redovisa en synlig effektivitet, då *”hela informatörsverksamheten bygger på att polisen är effektiv och lyckosam”* (Nylén).

Vår tolkning är att det huvudsakliga problemet är polisens dokumentation över sina okonventionella spaningsmetoder. Rättsäkerheten handlar i mångt och mycket om att åklagaren är informerad om eventuella provokationer och att advokaten har rätt att ta del av hela materialet. Om inte detta efterföljs öppnar det upp möjligheter för polisen att göra otillåtna provokationer och plantera bevis i syfte att uppdaga brott. Detta kan i sin förlängning leda till en expansion av otillåtna metoder.

I september 2008 lade JK fram ett beslut som innebär att en utredning ska göras om rättssäkerheten i brottmålsprocessen (Dnr: 6016-08-22).

4.5 Slutsats

Sker det en medelnormalisering och expansion av metoderna och hur kan det ställas mot rättssäkerhetsaspekten?

Vår slutsats är att det skett en medelnormalisering och expansion. Detta styrks även genom den ökning av tipspengar som betalats ut mellan åren 1993 – 2004. Från budgetåret 1993 fram till 2004 har ökningen varit 251 % (RPS 2006: 51). Vår slutsats av detta är att det skett en dramatisk ökning av antalet ärenden då en informatör eller infiltratör lämnat avgörande information för beslag och/eller åtal och fällande domar.

Vad gäller den medelnormalisering som innebär att metoderna som befinner sig i gråzonen expanderar och legaliseras i efterhand kan vi även här se att metoderna antagligen kommer att kvarstå och avancera. Detta då informatörs – och infiltrationsverksamhet enligt våra nyckelpersoner verkar vara den mest effektiva arbetsmetod polisen har att tillgå i sin kamp mot den organiserade brottsligheten. Det för med sig att personliga vinstmotiv också kan tänkas styra det fortsatta användandet av metoderna, stora tillslag med hög mediebevakning innebär ökade resurser till polisen och en möjlighet för enskilda polismän att göra snabb karriär och höjer statusen för polisarbetet.

En utredning har i december 2007 startats för att undersöka om det finns behov av en lag som reglerar provokation och infiltration (Kommité direktiv 2007: 185). Där ska utredaren ta ställning till om det ska vara tillåtet för svenska (och utländska) poliser att få begå brott för att avslöja grov kriminalitet. Detta då en infiltratör för att framstå som trovärdig i en kriminell organisation måste ha en kriminell livsstil. De ska också undersöka frågan om och i vilken utsträckning privatpersoner ska kunna användas som infiltratörer – och provokatörer. Utredningen ska vara klar i maj 2009. Vi kan också relatera detta till lagen om kvalificerad skyddsidentitet som trädde i kraft 2006 och som ger poliser utökade möjligheter att utföra operationer under täckmantel. Vår slutsats är att polisens arbete som befinner sig i gråzonen nu med största sannolikhet har och kommer att legaliseras i efterhand.

Vad gäller rättssäkerheten så är dilemmat idag att polisen inte dokumenterar sina okonventionella arbetsmetoder som sig bör alternativt gömmer undan dem i hemliga diarium. Detta för att skydda sina informatörer/infiltratörer och för att dölja sina arbetsmetoder. När polisen medvetet tänjer på gränserna för vad som är tillåtet leder det till att metoderna inte dokumenteras alternativt göms undan. Så länge åklagaren inte har tillgång till all information som har haft betydelse för utredningen och vetskap om provokationer en infiltratör har genomfört, så är inte rättssäkerheten tillgodosedd. Våra nyckelpersoner är alla eniga om att rättssäkerheten måste öka. Schultz och Ahltin betonar även att rättssäkerheten måste vara det viktigaste inom polisarbetet och att skyddandet av informatörer och infiltratörer aldrig får väga tyngre än rättssäkerheten (Schultz, Ahltin). RÅ har infört särskilda riktlinjer för hur provokativa åtgärder får gå tillväga. Dessa innebär att polisen måste upprätta en handlingsplan för åtgärden och alltid ha ett åklagarbeslut bakom densamma (RÅR 2007: 1). Schultz menar att det sitter ett stort antal dömda i våra fängelser idag som har dömts i rättegångar där allt inte gått korrekt till (Schultz). Enligt Schultz kan det också vara aktuellt

att se över de fall där man vet att otillbörlig provokation av infiltratörer förekommit och ge de dömda en chans till en ny prövning. JK kommer under 2009 att inleda ett ärende inom ramen för sin tillsynsverksamhet angående resning i vissa ärenden där provokationer förekommit (Dnr: 7284-08-22).

Vår slutsats är att rättssäkerheten har varit eftersatt när det gäller brottmål då en informatör och/eller infiltratör varit inblandad. När dokumentationen undanhålls eller är bristfällig och inte kommer med i förundersökningen kan inte rättegången bli rättvis och strider därmed med det som benämns ”fair trial” i Europakonventionen.

Om vi kort ska sammanfatta våra slutsatser så är det att hotbildsnormaliseringen leder till en föreställning om ett skyddsunderskott. Här är både media och polisen starka aktörer.

Detta i sin tur leder till att polisen effektiviserar motåtgärderna vilket ligger till grund för en medelnormalisering. Då metoderna inte alltid befinner sig inom lagens ”rāmärken” men visar sig effektiva med stora tillslag och lyckade brottsutredningar som följd, ökar behovet av att dölja vilka metoder som har legat till grund för effektiviteten. Här hotas rättssäkerheten då väsentlig information inte redovisas i förundersökningar.

Detta kan ses som den största faran med att polisen arbetar i juridiska grāzoner. Risken är att polisen blir en stat i staten som bestämmer vilken information som ska komma till rättens kännedom.

Rättssäkerheten får stå tillbaka för polisens interna rationalitet, d v s att polisorganisationen ska expandera och framstå som kompetent och effektiv, detta är en bakomliggande orsak till medelnormaliseringsprocessen.

4.6 Diskussion

I vårt arbete med den här uppsatsen upptäckte vi att polisens okonventionella arbetsmetoder som befinner sig i en grāzon verkligen var just en snårskog av definitionsproblem om var grānsen mellan informatörer och infiltratörer går, vad som var lagligt och inte och hur arbetet egentligen bedrivs. Mycket av svårigheterna och som också ligger i ämnets natur är att det var en så uppenbart ”hemlig” verksamhet vi skulle skriva om. Det blev snart uppenbart för oss att polisen inte alls vill ha någon insyn i den här verksamheten och att de kände sig trängda av den mediedebatt som följt efter att de båda reportageböckerna i ämnet givits ut hösten 2008. Att polisen använder sig av ”tjallare” och informatörer är inget nytt och är en viktig del av polisens spaningsarbete. Detta är lagstadgat liksom användandet av polisagenter. Problemet är

däremot när polisen börjar använda privatpersoner för att utföra polisiärt arbete, ofta är dessa personer även kriminellt belastade. Samarbetet med dessa bedrivs utan någon laglig reglering utan bygger på tolkningar av legalitets-, proportionalitet- och behovsprinciperna i polislagen. Då det inte finns någon lagreglering på området är det upp till varje polisdistrikt att formulera regler för hur arbetet med informatörer ska se ut och dokumenteras. Detta omfattar inte bara informatörsverksamheten utan även polisens möjligheter till provokationer, som inte heller det reglerats i lagstiftningen. Som flera av våra nyckelpersoner sagt i intervjuerna så är gränsdragningen mellan bevis- och brottsprovokation hårfin och ofta upp till den enskilde polismannens tolkning av situationen. Så länge det inte finns tydliga föreskrifter eller lagreglering så gagnar det polisen då det som inte uttryckligen är förbjudet kan anses tillåtet. När det gäller kampen mot den organiserade brottsligheten ansågs inte den traditionella spaningsverksamhet räcka till, då dessa grupper hade god kännedom om polisens hemliga tvångsmedel och därför kunde vidta motåtgärder. Infiltration och provokation blev därför arbetsmetoder som tidigare bara undantagsvis använts nu mer ”legitima” inom polisen och visade sig synnerligen effektiva, då det ledde till stora tillslag med bra resultat och polisen framstod som kompetent och effektiv (Götblad, DN 050322). Så länge metoderna inte dokumenterades på tillbörligt sätt och ingen utom polisen hade insyn i verksamheten fanns det heller ingen som kunde ifrågasätta metoderna. Polisen kunde med andra ord genom att använda privatpersoner som nästlats sig in i kriminella nätverk provocera fram brott genom att t ex utbjuda narkotika och/eller vapen till försäljning, plantera bevis i syfte att snärja en utpekad misstänkt och sedan dölja alltihop för åklagare, försvarare och domstol. Detta innebär att de personer som gripits genom dessa operationer aldrig fått vetskap om att de blivit utsatta för en otillåten provokation och därför dömts på felaktig grund. Nils Eric Schultz tror att det finns ett stort antal sådana fall i Sverige, vilket medför en risk för att förtroendet för rättsväsendet försvagas. Ett sätt att höja rättssäkerheten skulle kunna vara att häva den absoluta åtalsplikt som finns i Sverige och som innebär att ett åtal alltid måste fullföljas även om en ev informatör eller infiltratör har varit inblandad. *”Om alla parter i en rättegång hade del av all information skulle domstolen kunna besluta om att lägga ner åtalet för att skydda en informatör/infiltratör. Ett system som bl a tillämpas i Storbritannien”* (Schultz). Vidare måste det utredas vilka inom polisen som ansvarar för att åklagare informeras om ev infiltratörers medverkan och hur dokumentationen ska styras upp så att alla åtgärder redovisas.

Svensk polis har tagit stort intryck av Storbritanniens sätt att arbeta med okonventionella spaningsmetoder som informatörsverksamhet och infiltration, vilket ter sig skrämmande med det i baktanke att brittiska undercover agenter, både polis och privatpersoner, enligt Steven Greer i sällsynta fall ägnar sig åt selekterade avrättningar. Frågan är hur långt svensk polis kan tänja på gränserna för vad som är en effektiv brottsbekämpning. Idag tycks ändå polismyndigheten och lagstiftarna insett att verksamheten måste stramas upp. Nya tjänsteföreskrifter har tagits fram, hanterarna har skickats på utbildning och RÅ har tagit fram riktlinjer för provokativa åtgärder. En utredning har också tillsatts för att se över lagstiftningen rörande infiltration och provokation, där polisens arbete i gråzonen nu i efterhand antagligen kommer att legaliseras.

Vi upptäckte när vi började skriva vår uppsats att den svenska forskningen inom ämnet var så gott som obefintlig, antagligen p g a polisens behov av att dölja sina metoder. Vi hoppas nu att dagens mediedebatt och intresse för ämnet kommer att öppna upp för ny forskning. Kanske blir det också enklare om metoderna lagregleras och polisen mer öppet och generellt kan diskutera sitt behov av okonventionella spaningsmetoder. De uppenbara nackdelarna med att okonventionella polismetoder legaliseras i efterhand är att det ger en signal från lagstiftaren att arbetsmetoder som befinner sig i gråzonen kan legaliseras retroaktivt om de är synbart effektiva. Det medför en risk för en expansion av polismetoder som kan påverka individens handlingsutrymme och rätt till integritet. För att citera Peter Ahltin *”skräckscenariot är att vi alla kommer att leva i ett Kallocain (Boye) samhälle, där allt vi gör kan övervakas och misstänkliggöras”*

5. LITTERATURFÖRTECKNING

Axberger, H-G (1989) *Brottsprovokation*. Stockholm: Juristförlaget

Bergström, G & Boreus, K (2005) *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Studentlitteratur

Boking, T (u.å) *Bevisprovokation och brottsprovokation ur polisiär synpunkt*. Examensarbete 20 poäng. Straff/processrätt Termin 9.Lund: Juridiska Fakulteten. Lunds Universitet

Bryman, A. (2002). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber AB.

Dagens Nyheter 050322 "Informatörer" ledde polisen till 92 beslag av narkotika

Dagens Nyheter 081026 "Polisens nya regelverk garanterar rättssäkerheten"

Flyghed, J (2000) *Brottsbekämpning – mellan effektivitet och integritet*. Lund: Studentlitteratur

Greer, S (1995) *Towards a sociological model of the police informant*. BJS volume no. 46 Issue no. 3. London: London school of Economics

Halvorsen, K (1992) *Samhällsvetenskaplig metod*. Lund, Studentlitteratur

Justitiekanslern, Dnr: 6016-08-22

Justitiekanslern, Dnr: 7284-08-22

Kommité direktiv 2007:185 *Vissa polisiära arbetsmetoder*

Kvale, S (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Studentlitteratur

Larsson, O (2006) *Massmediernas tvivelaktiga roll i demokratier – Hotbildsförmedling i svenska massmedier under tio år*. Magisteruppsats, Sektionen Hälsa och Samhälle. Högskolan i Halmstad

Lavignes, Y (1997) *Hells Angels – Into the abyss*. New York: Harper Paperbacks

Olhagen, J (1998) *Infiltration av kriminella grupper – En översikt över gällande rätt för infiltration och provokation samt etisk argumentation om tillämpning*. Examensarbete. Straffrätt. Lund: Juridiska fakulteten. Lunds Universitet

Pollack, E (2001) *En studie i medier och brott*. Stockholm: Stockholms Universitet JMK

Proposition 1983/84:111 *Om förslag till polislag*

Proposition 2005/06:149 *Kvalificerad skyddsidentitet*

Ribbing, A & Sandberg, B (2000) *Rättssäkerhet och integritet*. I: Flyghed, J. *Brottsbekämpning – mellan effektivitet och integritet*. Lund: Studentlitteratur

Rikspolisstyrelsen (2006) *Användandet av informatörer i Polisens kriminalunderrättelseverksamhet*. VKA-128-1419/05

Riksåklagaren 2007:1 *Handläggning av provokativa åtgärder*

Rätts PM 2007:4 *Provokativa åtgärder*. Brottmålsavdelningen

SOU 1982:63 *Polislag*

SOU 2003:74 *Ökad effektivitet och rättssäkerhet i brottsbekämpningen*

Spanark-gruppen (1979) *Narkotikaspaning och underrättelseförfarande*. C-420-6886/79. Rikspolisstyrelsen

Staaf, A & Zanderin L (2007) *Mänskliga rättigheter i svensk belysning*. Malmö: Liber AB

Sundewall, D (2008) *Hanteraren. Uppdrag: Infiltrera svensk maffia*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag

Svenska Avdelningen av Internationella Juristkommissionen (2006) *ICJ – rapporten*. Stockholm

Svenska Dagbladet 081026 *"Svensk polis förvanskar bevisning i rättegångar"*

Töllborg, D (1991) *Under cover. Den svenska säkerhetspolisen och dess arbetsmetoder*. Stockholm: Nordstedts Juridikförlag

Wierup, L (2008) *Infiltratören – den smutsigaste härvan inom svensk polis*. Stockholm: Norrstedts förlag

INTERVJUER

Dick Sundevall, journalist och författare. (2008-11-14)

Mats Nylén, informationsansvarig vid Södertörns Polismästardistrikt. (2008-11-20)

Nils-Eric Schultz, statsåklagare. (2008-11-21)

Peter Ahltin, advokat. (2008-11-25)

Josef och Sven (fingerade namn) medlemmar i organiserade nätverk. (2008-12-02)

Gunno Gunnmo, länspolismästare i Stockholm 1996-2003. (2008-12-03)

Cecilia Wigström, riksdagsledamot, Regeringskansliet. (2008-12-10)

BILAGA 1.

6.1 BEGREPPSDEFINITIONER

Informatör

En person som antagits som informatör, vilket innebär att en kontrollant beslutat att källan (personen) uppfyller kriterierna för informatörsstatus. Dessa kriterier är följande.

- En person som lämnar förtrolig information om brott eller brottslingar.
- En person som behandlas förtroligt.
- En person som är tillförlitlig eller vanligtvis tillförlitlig.
- En person som lämnat initierad information under en längre tid, så att en adekvat värdering av tillförlitligheten varit möjlig att göra.
- Kontakten mellan polismannen och personen ej är tillfällig.

Informatörer får ej registreras (RPS 2006 : 26).

Infiltratör

Så fort en informatör övergår från passiv informationshämtning till att på något sätt aktivt påverka, indirekt eller direkt betraktas han som infiltratör (Olhagen 1998 : 12).

Spanark-gruppen definierar skillnaden mellan informatör och infiltratör på följande sätt:

”En informatör som på direktiv av en polisman utför ett visst arbete utöver rent informationssamlade är ej längre att se som informatör utan har övergått till att fungera som provokatör/infiltratör. Detta gäller även om informatören används för att hjälpa en polisman att bli accepterad i kriminella kretsar” (Spanark-gruppen 1979 : 51). Skillnaden mellan begreppen provokatör och infiltratör är att infiltration är sättet som används för att en situation uppstår där en provokation kan göras (Olhagen 1998 : 12). En infiltratör balanserar hela tiden mellan att vara informatör och provokatör.

Hanterare

Hanterare är en polisman som har godkänts av polismyndigheten för att ansvara för kontakten med informatören, samt värdera de uppgifter som informatören levererar. Hanteraren ska vara utbildad för sin roll och känna till de tjänsteföreskrifter och anvisningar som reglerar verksamheten. De skall vara väl lämpade för att kunna hantera de svårigheter som kan uppkomma och ha kunskaper om operativ säkerhet (RPS 2006 : 26).

Kontrollant

Kontrollant är en polisman i arbetsledande ställning som har utsetts ansvar för informatörsverksamheten. Kontrollanten ansvarar för registrering av hanterare, aktföring, kontroll/styrning av hanterare, upprätthållande av etiska och juridiska normer i samband med verksamheten, bedömning av utbetalningar till informatören, utvärdering av information samt riskbedömningar (RPS 2006 : 27).

Högriskälla

Högriskälla är en informatör/uppgiftslämnare som bedöms som farlig för sig själv, hanteraren, myndigheten eller landet.

High Risk Informant

Är samma som ovan men som opererar internationellt eller med internationella kontakter. Ett exempel på detta är informatörer som är opålitlig, farlig eller försöker sälja information till högstbjudande (RPS 2006 : 29).

Tipspengar

Här skiljer man på belöningar (ersättning) till informatörer och omkostnader densamme har haft i samband med informationshämtandet (RPS 2006 : 29-30).

Provokation

En provokation är när ”polis eller annan myndighet lockar eller utmanar en person att begå en handling eller ett uttalande som kan vara besvärande eller på annat sätt ha en negativ innebörd för honom eller någon i hans närhet” (SOU 2003:74, :113).

Bevisprovokation

Syftar till att få fram bevisning för redan begånget brott, när stark misstanke redan föreligger (Axberger 1989 :11)

Brottsprovokation

Syftar till att framkalla ett brott som sedan beivras (Axberger 1989 : 11).

I Sverige får endast bevisprovokation användas och beslutet om en sådan ska tas av åklagare eller polischef (SOU 1982:63 : 138).

Syfte och mål med infiltration/informatörsverksamhet

Vid vissa typer av brott som är svåra att utreda och där det kan vara svårt att få fram hållbara bevis kan en infiltratör eller informatör vara till god hjälp. Detta kan t ex gälla kriminella grupper med stark sammanhållning och där den som ”tjallar” drabbas av hot eller övergrepp (Olhagen 1998 : 12). Spanark-gruppen har räknat upp sex olika områden där de anser att infiltration är lämplig.

- För att samla information och på så sätt vara polisens ögon och öron.
- Skapa ett förtroendefullt förhållande till de personer som är föremål för polisens intresse, eller till närstående till dessa för att kunna påverka dessa personer på ett sätt som passar polisens spaningsverksamhet.
- Applicera teknisk utrustning för att avlyssna, fotografera eller larma ett visst område.
- Underlätta för polisen att ta sig in i en lokal, hitta narkotika eller andra bevis eller att gripa kriminella personer.
- Indirekt provocera kriminella personer genom olika konfliktskapande åtgärder inom den kriminella gruppen.
- Genom olika metoder skapa osämja i den kriminella gruppen och på sätt förmå någon att bli informatör till polisen. (Spanark-gruppen 1979 : 51).

BILAGA 2.

6.2 INTERVJUGUIDER

Intervjuguide Dick Sundewall

Är infiltration lagligt?

Vad finns det för lagreglering om när det i så fall är lagligt?

Var går gränsen mellan spanare, informatör och infiltratör/ provokatör?

Förekommer både korttids och långtidsinfiltration i Sverige?

Hur fungerar det?

Bär infiltratörer dold kroppsmikrofon?

Vad finns det för oskrivna regler för poliser som ägnar sig åt spaningsarbete?

Förekommer det att infiltratörer riktar sig mot närstående till kriminella för informations inhämtning?

Hur vanligt är det med s k fria spanare?

Är det effektivt?

I vilken utsträckning väljer polisen att inte dokumentera eller att föra hemliga diarium för att dölja egen brottslig verksamhet alt skydda infiltratören?

Kan man använda sig av utländska infiltratörer i Sverige?

Är vår lagstiftning så föråldrad att polisen känner sig tvingad att bryta mot lagen för att upprätthålla lag och ordning?

Ska vi enligt din mening ändra lagstiftningen så att den harmoniserar med övriga Europa?

Har lagstiftningen sett över under senare år?

Vid misstanke om brott, vilken styrka och konkretion är nödvändig för att initiera infiltration?

Kan du se några långsiktiga risker med infiltration? Poliskorruption?

Är den regel i 8§ polislagen tillräcklig som vägledning för att besluta i enskilda fall om att använda okonventionella polismetoder?

Kan det ligga en risk i att om okonventionella polismetoder regleras hårdare får en motsatseffekt? Dvs att allt som inte uttryckligen är förbjudet är tillåtet?

Vem bör fatta beslut om infiltration/provokation?

Är restriktiviteten med att använda vilseläda metoder större om man använder en civil person?

Hur ser du på rättssäkerhetsaspekten?

Intervjuguide Mats Nylén

Är infiltration lagligt?

Var går gränsen mellan spanare, informatör och infiltratör/provokatör? Vad är skillnaden?

Förekommer både korttids och långtids användande av informatörer/infiltratörer i Sverige?

Bär informatören dold kroppsmikrofon?

För man tydlig dokumentation vid användandet av informatörer/infiltratörer?

Förekommer det att informatörer riktar sig mot närstående till kriminella för informationsinhämtning?

Hur vanligt är det med s k fria spanare?

Är metoden effektiv?

Har verksamheten expanderat?

Använder sig polisen av utländska infiltratörer i Sverige?

Görs en avvägning i varje enskilt fall utifrån behovsprincipen, dvs om alternativa och mindre ingripande metoder istället skulle kunna användas?

Vad händer om förutsättningarna för en provokation/infiltration förändras under operationens gång? Gäller fortfarande åklagarens beslut eller har den operativa polischefen en möjlighet/skyldighet att ingripa?

Hur viktigt är det för polisen att få använda sig av informatörer?

Hur skulle du beskriva effektiviteten?

Upplever polisen att den har regler för sitt arbete eller har det hänt att man ibland ställs inför ett svårt ”väg val”?

Upplever polisen att brottsligheten blivit allvarligare/grövare och att metoden därför blivit ännu viktigare?

På vilket sätt upplever polisen att brottsligheten ev blivit allvarligare/grövare?

Varför är polisen så angelägna om att tysta ner sitt användande av informatörer när det är en metod som officiellt finns, man behöver ju inte gå ut med hur man arbetar?

Har polisen någon statistik för ”lyckad” informations verksamhet så som t ex den trafikpolisen för?

För man tydlig dokumentation vid användandet av informatörer/infiltratörer?

I vilken utsträckning väljer polisen att inte dokumentera eller att föra hemliga diarium för att skydda infiltratören?

Är vår lagstiftning så föråldrad att polisen känner sig tvingad att bryta mot lagen för att upprätthålla lag och ordning?

Ska vi enligt din mening ändra lagstiftningen så att den harmoniserar med övriga Europa?

Hur ser du på rättssäkerhetsaspekten?

Intervjuguide Peter Alhin och Nils Erik Schultz

Är infiltration lagligt?

Vad finns det för lagreglering om och när det i så fall är lagligt?

Har du någon uppfattning om hur länge polisen använt sig av informatörer/infiltratörer?

Har användandet av informatörer/infiltratörer ökat?

Har användandet förändrats på något sätt?

Mot vilken brottslighet används informatörer/infiltratörer?

Har användnings området förändrats sen du först fick kännedom om polisens användande av informatörer/infiltratörer?

Finns det risk för att metoderna som idag gränsar till det otillåtna alternativt är otillåtna legaliseras i efterhand sk ex-postlegalisering?

Tror du att gränsöverskridandet är medvetet?

Tror du att användandet av gränsöverskridande metoder kommer att expandera om det visas en acceptans från politiskt håll för dylika metoder?

Tror du att den ev ökningen av den grova brottsligheten kan fungera som en murbräcka för otraditionella metoder, som t ex infiltration?

Finns det en risk att metoden sprider sig till den övriga polisverksamheten?

För man tydlig dokumentation vid användandet av informatörer/infiltratörer?

I vilken utsträckning väljer polisen att inte dokumentera eller att föra hemliga diarium för att dölja egen brottslig verksamhet alt skydda infiltratören?

Är vår lagstiftning så föråldrad att polisen känner sig tvingad att bryta mot lagen för att

upprätthålla lag och ordning?

Ska vi enligt din mening ändra lagstiftningen så att den harmoniserar med övriga Europa?

Ser du någon rättssäkerhets risk?

Har lagstiftningen sett över under senare år? samt behöver den göras det?

Kan du se några långsiktiga risker med infiltration?

Är den regel i 8§ polislagen tillräcklig som vägledning för att besluta i enskilda fall om att använda okonventionella polismetoder?

Kan det ligga en risk i att om okonventionella polismetoder regleras hårdare får en motsatseffekt? Dvs att allt som inte uttryckligen är förbjudet är tillåtet?

Vem bör fatta beslut om infiltration/provokation?

Är restriktiviteten med att använda vilseledande metoder större om man använder en civil person?

Hur bedöms skyddsaspekten då en civil person medverkar i en provokation?

Finns det grund för strafflindring för den som provoceras?

Vem bör fatta beslut om infiltration/provokation?

Är restriktiviteten med att använda vilseledande metoder större om man använder en civil person?

Hur bedöms skyddsaspekten då en civil person medverkar i en provokation?

Görs en avvägning i varje enskilt fall utifrån behovsprincipen, dvs om alternativa och mindre ingripande metoder istället skulle kunna användas?

Intervjuguide Sven och Josef

Har ni någon uppfattning om hur länge polisen använt sig av informatörer/infiltratörer?

Har användandet av informatörer/infiltratörer ökat?

Har användandet förändrats på något sätt?

På vilket sätt har det förekommit?

Har användnings området förändrats sen du fick kännedom om polisens användande av informatörer/infiltratörer?

Hur använder polisen metoden?

Tror ni att användandet av gränsöverskridande metoder kommer att expandera om det visas en acceptans från politiskt håll för dylika metoder?

Känner ni av någon sådan eventuell expansion?

Har ni någon uppfattning om polisens dokumentation vid användandet av informatörer/infiltratörer?

Har ni blivit utsatta själva? Om, berätta?

Hur kändes det?

Hur fick du/ni reda på att så var fallet?

Har ni någon uppfattning hur mycket ”tips pengar” man får av polisen?

Känner ni någon eller har ni själva blivit erbjudna att bli informatörer åt polisen?

Vad händer med ev ”tjallare” om ni kommer på dem?

Anser ni att samhällets bild av er verksamhet överensstämmer med verkligheten?

Tycker ni att metoden skulle regleras hårdare i lagstiftningen?

Intervjuguide Gunno Gunmo

Är infiltration lagligt?

Var går gränsen mellan spanare, informatör och infiltratör/provokatör? Vad är skillnaden?

Förekommer både korttids och långtids användande av informatörer/infiltratörer i Sverige?

Bär informatören dold kroppsmikrofon?

För man tydlig dokumentation vid användandet av informatörer/infiltratörer?

Förekommer det att informatörer riktar sig mot närstående till kriminella för informationsinhämtning?

Är metoden effektiv för polisen?

Har verksamheten expanderat?

Använder sig polisen av utländska infiltratörer i Sverige?

Görs en avvägning i varje enskilt fall utifrån behovsprincipen, dvs om alternativa och mindre ingripande metoder istället skulle kunna användas?

Vad händer om förutsättningarna för en provokation/infiltration förändras under operationens gång? Gäller fortfarande åklagarens beslut eller har den operativa polischefen en möjlighet/skyldighet att ingripa?

Hur viktigt är det för polisen att få använda sig av informatörer/infiltratörer?

Hur skulle du beskriva effektiviteten?

Upplever polisen att de har regler för sitt arbete eller händer det att man ibland ställs inför ett svårt ”väg val”?

Upplever polisen att brottsligheten blivit allvarligare/grövre och att metoden därför blivit ännu viktigare?

På vilket sätt upplever polisen att brottsligheten ev blivit allvarligare/grövre?

Varför är polisen så angelägna om att tysta ner sitt användande av informatörer när det är en metod som officiellt finns, man behöver ju inte gå ut med hur man arbetar?

Har polisen någon statistik för ”lyckad” informatörs verksamhet så som t ex den trafikpolisen för?

Har du någon uppfattning om och i hur stor utsträckning tipspengar betalas ut?

Har verksamheten expanderat?

För man tydlig dokumentation vid användandet av informatörer/infiltratörer?

I vilken utsträckning väljer polisen att inte dokumentera eller att föra hemliga diarium för att dölja egen brottslig verksamhet alt skydda infiltratören?

Är vår lagstiftning så föråldrad att polisen känner sig tvingad att bryta mot lagen för att upprätthålla lag och ordning?

Ska vi enligt din mening ändra lagstiftningen så att den harmoniserar med övriga Europa?

Är den regel i 8§ polislagen tillräcklig som vägledning för att besluta i enskilda fall om att använda okonventionella polismetoder?

Kan det ligga en risk i att om okonventionella polismetoder regleras hårdare får en motsatseffekt? Dvs att allt som inte uttryckligen är förbjudet är tillåtet?

Vem bör fatta beslut om infiltration/provokation?

Är restriktiviteten med att använda vilseledande metoder större om man använder en civil person?

Hur bedöms skyddsaspekten då en civil person medverkar i en provokation?

Hur ser du på rättssäkerhetsaspekten?

Intervjuguide Cecilia Wigström

Är infiltration lagligt?

Hur ser din bild ut av polisens användande av informatörer/infiltration?

Ser du några problem med polisens dokumentation vid användandet av informatörer/infiltration?

Tror du att det förekommer att informatörer även riktar sig mot närstående till kriminella för informationsinhämtning?

Har verksamheten expanderat?

Är det en viktig metod för polisen?

Använder sig polisen av utländska infiltratörer i Sverige?

Vilken typ av brottslighet riktar den sig emot?

Hur definierar du ”grov organiserad brottslighet”?

Hur viktigt är det för polisen att få använda sig av informatörer/infiltratörer?

Hur skulle du beskriva effektiviteten?

Går effektiviteten att mäta empiriskt?

Upplever du att brottsligheten blivit allvarligare/grövre och att metoden därför blivit ännu viktigare?

På vilket sätt upplever man att brottsligheten ev blivit allvarligare/grövre?

Polisen för ingen tydlig dokumentation vid användandet av informatörer/infiltration, hur ser du på det?

Är den regel i 8§ polislagen tillräcklig som vägledning för att besluta i enskilda fall om att använda okonventionella polismetoder?

Kan det ligga en risk i att om okonventionella polismetoder regleras hårdare får en motsatseffekt? Dvs att allt som inte uttryckligen är förbjudet är tillåtet?

Vem bör fatta beslut om infiltration/provokation?

Tror du att användandet av gränsöverskridande metoder kommer att expandera om det visas en acceptans från politiskt håll för dylika metoder?

Är restriktiviteten med att använda vilseledande metoder större om man använder en civil person?

Hur bedöms skyddsaspekten då en civil person medverkar i en provokation?

Är vår lagstiftning så föråldrad att polisen känner sig tvingad att bryta mot lagen för att upprätthålla lag och ordning?

Ska vi enligt din mening ändra lagstiftningen så att den harmoniserar med övriga Europa?

Ser du någon rättsäkerhets risk?